

บทที่ 2

ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการดำเนินธุรกิจชุมชน กรณีศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนวัดไร่จิงและชุมชนวัดคอนหาวยการวิจัยจึงได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานและเป็นแนวทางในการสืบค้นหรือหาข้อมูลในการศึกษาโดยแบ่งเนื้อหาที่ทำการศึกษาดังนี้

1. แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน
 - 1.1 แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน
 - 1.2 แนวคิดธุรกิจชุมชน
 - 1.3 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
2. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน
3. ทฤษฎี
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน

2.1.1 แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน

การศึกษาครั้งนี้นำแนวคิดของฉัตรทิพย์ นาถสุภา ซึ่งเสนอว่าเศรษฐกิจมีสองระบบคือ ช่วยสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนและให้ระบบเศรษฐกิจทุนเป็นระบบรอง ซึ่งระบบเศรษฐกิจชุมชนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยจำนวนมากที่สุด กล่าวคือ มากกว่าระบบทุน สาเหตุเพราะคนไทย โดยเฉพาะในชนบทยังดำรงวิถีชุมชนอย่างเข้มข้น (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา : 30-31)

ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนนั้น มีหลักการที่สำคัญคือ ชุมชนและครอบครัวต้องมีเป้าหมายในการผลิตด้วยการให้ความสำคัญกับการรักษาครอบครัวให้อยู่รอดเลี้ยงตนเองได้และผลิตโดยครอบครัวและชุมชนเอง ส่วนลักษณะที่ผลิตนั้นก็เพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลักแต่จะผลิตเพื่อขายก็ได้ เพื่อให้ได้เงินมาซื้อสินค้าและเลี้ยงดูบุตรหลานในครัวเรือนเป็นสำคัญการผลิตมิได้ทำเป็นอุตสาหกรรมใหญ่โตมิได้มุ่งหวังกำไรสูงสุดและหวังร่ำรวยครัวเรือนเป็นผู้ผลิตอิสระใช้แรงงานในครอบครัวเพราะเป็นสิ่งที่มืออยู่แล้ว โดยธรรมชาติการใช้ที่ดินนั้นต้องใช้อย่างคุ้มค่า เช่น

ใช้ในการปลูกผัก ผลไม้และเลี้ยงสัตว์เพื่อขังชีพและทำร้านค้าเพื่อขายสินค้าและบริการภายในหมู่บ้าน อาทิ ซ่อมรถจักรยานยนต์ ขายวัสดุก่อสร้างขายของสินค้าอุปโภคบริโภค ร้านขายปุ๋ยและเคมีภัณฑ์ ต่าง ๆ เป็นต้น ถ้าเป็นแรงงานรับจ้างก็เป็นการหารายได้ในระยะเวลาว่างจากการทำงานในครอบครัว และส่งรายได้กลับมาให้ครอบครัว ไม่ได้ไปเป็นแรงงานถาวรในโรงงานหรือท้องถิ่นห่างไกล การคาดหวังต่อความสำคัญของชุมชน ให้เกิดความภูมิใจในวัฒนธรรม ประเพณี มีน้ำใจ มีรากเหง้าของชุมชนให้ดำรงอยู่และสามารถสืบทอดได้ ชุมชนสามารถเชื่อมกับโลกภายนอกอย่างรอบคอบ เพื่อนำประโยชน์มาใช้พัฒนาท้องถิ่นให้ขับเคลื่อนชุมชนในท้องถิ่นด้วยวิทยาการและเทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทันบนฐานของวัฒนธรรมชุมชน

การเชื่อมโยงกับโลกภายนอกนั้นชุมชนจะต้องรู้จักชุมชนและวัฒนธรรมของตนเอง เพื่อให้เศรษฐกิจชุมชนเชื่อมโยงสู่ความเป็นเศรษฐกิจชาติต่อไป ทั้งนี้ในการนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้เป็นกรอบในการอธิบายเทียบเคียงสภาพของชุมชนที่เลือกศึกษาเพื่อบ่งชี้ลักษณะร่วมของชุมชน

ในกรณีรับทุนต่างชาติสิ่งที่ได้ประโยชน์ ได้จากการเอาเปรียบแรงงานเขาวชนและผู้หญิงในการจ้างงานในรูปแบบ “ฝึกงาน” ปราบฏการณ์เช่นนี้จะเกิดขึ้นในอีกหลายมิติที่ภาครัฐสนับสนุนเดินตามทางรูปแบบวัฒนธรรมตะวันตกและคนไทยจำนวนมากตั้งโรงงานขึ้นมารับจ้างผลิตสินค้า โดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อรับเงินค่าจ้างการผลิตเมื่อต่างชาติหรือนายทุนชาติตะวันตกเลิกจ้างผลิตโรงงานจะต้องปิดกิจการเพราะไม่มีแผนการตลาดของตนเองณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ได้แสดงความเห็นไว้ว่า คนไทยเป็นมนุษย์รับเงินเดือนเป็นค่าจ้างแรงงานมากที่สุดของประเทศร้อยละ 43 % ในสัดส่วนของแรงงานรับจ้างทั่วประเทศ

จากตัวเลขตามสถิติ ดังนี้

ประชากรไทย จำนวน 60 ล้านคน

จำนวนคนทำงาน จำนวน 36 ล้านคน

จำนวนคนทำงาน	ภาคเกษตรกร	12	ล้านคน
	ลูกจ้างรัฐ + เอกชน	13	ล้านคน
	ลูกจ้างในภาคเกษตร	3	ล้านคน
	อาชีพอิสระ	8	ล้านคน

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ. 2547

ข้อมูลนี้แสดงถึงความจริงที่แรงงานในโรงงานทอผ้าไทยศิลป์เมื่อเปิดกิจการจำนวนแรงงาน 5,000 คนในโรงงานลูกเล็กจ้าง เป็นเครื่องบ่งบอกว่าเมื่อมีผลิตเกินความต้องการแรงงานจะถูกเลิกจ้างเมื่อไม่มีการจ้างแรงงาน จึงไม่มีงานทำและท้ายสุดไม่มีรายได้เพราะอุตสาหกรรมในประเทศไทยเป็นอุตสาหกรรมรับจ้างมิใช่การผลิตที่เป็นจริงขาดทักษะในการผลิตเป็นเพียงแรงงานรับจ้างเท่านั้น ซึ่งแตกแยกออกไปจากวิถีชีวิตของคนไทยที่แต่ละชุมชนมีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เพียงพอต่อการผลิตสมบูรณ์ในการพัฒนา การดูแลสุขภาพไปใช้ในขณะประชาชนกลับถูกขูดรีดแรงงานเป็นสินค้าค่าแรงราคาถูกภายใต้การครอบงำยักษ์ค้ำปลีก (บริษัทข้ามชาติ) กับเจ้าหน้าที่ของรัฐการคุ้มครองวิถีชีวิตของชุมชนเป็นการอ้างเสรี เพื่อยึดครองตลาดประเทศไทยดำเนินนโยบายเปิดการค้าเสรี โดยให้รัฐวิสาหกิจแปรรูปเปิดเสรีในการเข้ามาลงทุนของบริษัทข้ามชาติอย่างไม่มีกฎเกณฑ์เปลี่ยนวิธีการค้าและการผลิตในระบบวิถีชีวิตสังคมไทยในชุมชนมีความเอื้อเพื่อกันสามารถนำสินค้าไปก่อนจ่ายทีหลัง ในระบบแลกเปลี่ยนปัจจุบันถูกแทนด้วยระบบบัตรเครดิตที่คิดอัตราดอกเบี้ยสูงเมื่อผิดชำระต้องเสียดอกเบี้ยในอัตรา 28 %

ประเทศไทยติดเชื้อโรค “การค้าเสรี” มุ่งเน้นนโยบายส่งออกสินค้าเปิดรับการลงทุนต่างชาติ ถ้าวิเคราะห์กันให้ถึงที่สุดอันตรายน่าจะเชื่อใจหัวคนหรือโรคเอดส์เพราะการถูกเอาเปรียบโดยวางโครงสร้างขูดรีดดอกเบี้ยไปสร้างสำนักงานใหญ่โดยของธนาคารและบริษัททุนต่างชาติ ในขณะที่ชาวนา ชาวสวน ชาวบ้านทำการผลิตโดยแรงงานธรรมชาติ จึงไม่สามารถจะมีรายได้พอไปชดใช้ ค่าดอกเบี้ยที่ขูดรีดด้วยอัตราสูงจึงกลายเป็นลูกโซ่ ผลตามมา คือ ถูกยึดที่ดินทำกินเป็นลูกหนี้ด้วยคุณภาพครึ่งก่อนประเทศ เพราะไม่สามารถใช้แรงงานทดแทนปัจจัยการผลิตด้วยเงินตรา

ขณะที่โลกพัฒนาเมืองใหญ่เจริญด้วยร้านค้าและสิ่งอำนวยความสะดวกสิ่งบำเรอความสุขแต่ชนบทมีโรงเรียนมุงสังกะสี ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของการโฆษณาและบริโภคนิยม แนวคิดชุมชนภายใต้อำนาจของทุน โดยเฉพาะการเอาองค์กรและสภาต่างๆ มาสวมเครื่องแบบ นำมาสู่ความขัดแย้งการทะเลาะวิวาทกันแย่งผลประโยชน์กันในเกือบจะทุกระดับ เช่น สส. อบจ. อบต. สร้างความแตกต่างและความขัดแย้งขึ้นเข้าไปในวิถีชีวิตชุมชน ทั้งภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นแต่คนเหล่านี้กลับมีภาระหน้าที่ในการเข้าไปปรับเปลี่ยนท้องถิ่นให้เจริญรุ่งเรืองในวิถีพัฒนาตามแนวตะวันตก

ในชุมชนท้องถิ่น แบ่งการพัฒนาได้ 3 ระดับ ได้แก่

1. ระดับการเรียนรู้และจัดองค์กรตนเอง (Self-learning and organization)
2. ระดับสร้างทุนมนุษย์และทุนสังคม (Human and Social Capital) กลายเป็นโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure)
3. ระดับชุมชนเข้มแข็งสามารถนำทุนมนุษย์และทุนสังคมไปพัฒนานโยบายด้านเศรษฐกิจในขอบข่ายที่กว้าง (Linked to wider economic policy)

ปัจจุบันชุมชนระดับท้องถิ่นได้พัฒนากิจการและทรัพยากรของท้องถิ่นอย่างสมดุลร่วมแสดงบทบาทการเป็นพลเมืองเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพ โดยเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองและถ้าหากการปกครองโดยภาครัฐเข้าไปช่วยจัดตั้งให้มีเวทีชาวบ้านชุมชนจะกลายเป็นเครือข่ายของภาครัฐเป็นส่วนขยายของระบบราชการ(Bureaucratization) หากประเทศไทยยึดมั่นในระบบราชการโดยยึดแนวคิดแบบศูนย์กลางของระบบราชการเป็นผู้มีอำนาจทำหน้าที่สั่งการตามนโยบายการทำงานที่เคยปฏิบัติมานานและคงไม่เข้าใจทฤษฎีชุมชนอย่างถ่องแท้

ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนนั้นมีหลักการที่สำคัญ คือ ชุมชนและครอบครัวต้องมีเป้าหมายในการผลิตด้วยการให้ความสำคัญกับการรักษาครอบครัวให้อยู่รอดเลี้ยงตนเองได้และผลิตโดยครอบครัวและชุมชนเองส่วนลักษณะที่ผลิตนั้นก็เพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลักแต่จะผลิตเพื่อขายก็ได้เพื่อให้ได้เงินมาซื้อสินค้าและเลี้ยงบุตรหลานในครัวเรือนเป็นสำคัญ การผลิตมิได้ทำเป็นอุตสาหกรรมใหญ่โตมิได้มุ่งกำไรสูงสุดและหวังความร่ำรวยครัวเรือนเป็นผู้ผลิตอิสระใช้แรงงานในครอบครัวเพราะเป็นสิ่งที่มืออยู่แล้วโดยธรรมชาติ การใช้ที่ดินต้องใช้อย่างคุ้มค่าภายในที่ดินเพื่อยังชีพและดำเนินธุรกิจการค้าเพื่อขายสินค้าและบริการในชุมชน

ในกรณีเป็นแรงงานรับจ้างก็เป็นการหารายได้ในระยะเวลาว่างจากการทำงานในครอบครัวและส่งรายได้กลับมาให้ครอบครัวไม่ได้ไปเป็นแรงงานถาวรในโรงงานหรือท้องถิ่นที่ห่างไกล การคาดหวังต่อความสำนึกของชุมชนให้เกิดความภูมิใจในวัฒนธรรม ประเพณีมีน้ำใจ มีรากเหง้าของชุมชนให้ดำรงอยู่และสามารถสืบทอดได้ โดยมีให้วัฒนธรรมอื่นมาทำลายชุมชนแต่ชุมชนสามารถเชื่อมกับโลกภายนอกอย่างรอบคอบ เพื่อนำประโยชน์มาใช้พัฒนาท้องถิ่นให้ขับเคลื่อนชุมชนในท้องถิ่นด้วยวิทยาการและเทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทันบนฐานของวัฒนธรรมชุมชน

การเชื่อมโยงกับโลกภายนอกนั้นชุมชนจะต้องรู้จักชุมชนและวัฒนธรรมของตนเอง เพื่อให้เศรษฐกิจชุมชนเชื่อมโยงสู่ความเป็นเศรษฐกิจชาติต่อไป ทั้งนี้ในการนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้เป็นกรอบในการอธิบายเทียบเคียงสภาพของชุมชนที่เลือกศึกษา เพื่อบ่งชี้ลักษณะร่วมของชุมชนที่เลือกศึกษากับแนวคิดการดำเนินธุรกิจชุมชน

2.1.2 แนวคิดธุรกิจชุมชน

แนวคิดนี้เสนอว่าชุมชนควรผลิตเพื่อขายด้วยนอกเหนือจากผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเอง กล่าวคือ ต้องมีส่วนเกินด้วย นอกจากนี้ต้องมีการบริหารจัดการที่คิดร่วมด้วยองค์กร เพื่ชรรประเสริฐ หนึ่งในผู้นำเสนอแนวทางนี้เสนอคำขวัญว่า “หนึ่งครัวเรือนสองวิถีการผลิต” ซึ่งสองวิถีคือวิถีเลี้ยงตัวเองหนึ่งและวิถีทุนนิยมอีกหนึ่ง กล่าวคือ ในสมัยปัจจุบันชุมชนควรจะต้องพร้อมที่จะเข้าแข่งขันการผลิตเพื่อขายในระบบทุนด้วยแม้มีฐานะเป็นสถาบันครอบครัวและชุมชน ทั้งนี้เมื่อเข้าไปในระบบตลาดพฤติกรรมในระบบตลาดก็จำเป็นต้องใช้วัฒนธรรมแบบทุนเพื่อให้ดำรงอยู่และขยายตัว

แนวคิดธุรกิจชุมชนเป็นสิ่งที่มิมาจากดั้งเดิมในชุมชนในการซื้อขายสินค้าภายในชุมชนกันเองและในบริเวณใกล้เคียงที่อาศัยอยู่ในชุมชน ด้วยนโยบายการพัฒนาของภาครัฐในการเข้าไปเพื่อส่งเสริมให้สร้างสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ก่อเกิดการพึ่งพาตลาดและการอาศัยทรัพยากรภายนอกมากเกินไป ภาครัฐแนะนำให้เกิดการผลิตที่ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้จากค่าจ้างค่าวัตถุดิบ ออกแบบสินค้าให้ทันตามความต้องการของผู้บริโภคทำให้ชุมชนผลิตจำนวนมากสินค้าเหมือนกันขายไม่ได้และยังไม่สามารถนำมาผลิตเป็นสินค้าส่งออก เพราะปัจจัยการผลิตไม่ได้มาจากรฐานการผลิตจากรากฐานของชุมชน ชุมชนต้องหันมาร่วมมือรวมกลุ่มกันทำธุรกิจกันเองภายในชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ซึ่งการผลิตเกิดจากความคิดร่วมแรงร่วมใจกันในการบริหารจัดการในเรื่องเงินทุนและกำลังแรงงาน โดยอาศัยความได้เปรียบทางสภาพแวดล้อมและภูมิปัญญาที่สั่งสมมาของชุมชน

ผู้ทำธุรกิจชุมชนควรต้องระลึกไว้เสมอว่าธุรกิจชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจชุมชนเป็นส่วนที่ไปต่อดัดสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจทุน แต่ไม่ใช่และไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจทุนและเพื่อที่ฝ่ายชุมชนจะใช้ประโยชน์จากระบบตลาดและการสัมพันธ์กับระบบทุนได้เต็มที่ ไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบทางฝ่ายชุมชนต้องพิจารณาขั้นตอนและอัตราความหนาแน่นของการสัมพันธ์กับระบบทุนให้ดีฝ่ายชุมชนควรพุ่มพักตัวเอง แต่ละหน่วยแต่ละครอบครัวให้เข้มแข็งมากที่สุดเป็นอันดับแรกแล้วมีการรวมพลังกันมากพอ คือ รวมเป็นกลุ่มหรือเป็นเครือข่ายหรือเป็นสหกรณ์ก่อนที่จะต่อรองกับนายทุน อนึ่ง การจัดโครงสร้างขององค์กรชุมชนที่เข้าทำการค้าขายก็มีความสำคัญจะต้องไม่จัดแบบบริษัทนายทุนที่เอาเงินทุนเงินตราเป็นปัจจัยกำหนด แต่อาจจัดแบบสหกรณ์ของผู้ผลิตเล็กอิสระเป็นแบบเศรษฐกิจหัตถกร ซึ่งมีพื้นฐานและความผูกพันขององค์กรอยู่บนวัฒนธรรมชุมชน

แนวคิดของพิทยา ว่องกุลในงานวิจัยกองทุนเพื่อสังคม (2456) ได้เสนอแนวคิดชุมชนชนาธิปไตยให้ชุมชนมีความร่วมมือในการแก้ปัญหาในชุมชนเนื่องจากระบบทุนนิยมได้รุกคืบเข้าไปในชุมชน โดยเฉพาะการเข้ามาของทุนข้ามชาติขนาดใหญ่ ดังเช่น ห้างสรรพสินค้าต่างชาติทำให้ร้านค้ารายเล็กต้องสูญหายไปจากชุมชนจากผลกระทบทางด้านปริมาณและกลไกราคาที่อาศัยจำนวนการผลิตเป็นกำลังของมูลค่าสินค้า แนวโน้มของธุรกิจท้องถิ่นจะต้องล่มสลายเป็นไปได้สูงชุมชนต้องรวมตัวกันมากขึ้นเรียกว่า “ปฏิรัฐสรค์” เพื่อต่อต้านกับระบบทุนนิยมในการสร้างปัญหาสังคมให้ชุมชนลดน้อยลงที่สุดในที่สุด

การนำแนวคิดธุรกิจชุมชนมาใช้ร่วมเป็นกรอบในการทำความเข้าใจการดำเนินธุรกิจเป็นประเด็นหลักในการศึกษาครั้งนี้ กล่าวคือ การดำเนินธุรกิจดังกล่าวก็คือการเทียบเคียงการดำเนินธุรกิจแบบที่แนวคิดธุรกิจชุมชนได้นำเสนอ

ภายใต้กรอบแนวคิดเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก (Neo - classical Economists) และเศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economy) ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2539) ได้เสนอตามแนวคิดดังกล่าวไว้ว่า ทรานสโคโนมิคส์ (Trans-economics) หรือทฤษฎีการเลือกวิถีการผลิต (Mode of Production) แบบทุนนิยมจึงควรแสวงหาประโยชน์จากทุนนิมนั้นเพราะความสัมพันธ์ทางการผลิตในระบบทุนนิยมชุดนี้มีอยู่จริง สำหรับชุมชนทุนอาจเป็นเพียงปัจจัยยังชีพก็ว่าได้ จึงควรพิจารณาแนวคิดธุรกิจชุมชนในแต่ละ

ชุมชนจะผลิตอะไร ผลิตอย่างไรและผลิตเพื่อใคร (What, How, For Whom) ทั้งนี้เป็นการแสวงหาความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) หรือความชำนาญ (Specialization) ในชุมชนซึ่งเหมาะแก่การผลิตสินค้าอะไร จากนั้นก็หาตลาดรองรับภายในชุมชนและตลาดนอกชุมชน

การกระจายในรูปแบบดำเนินธุรกิจในลักษณะ “ทุนนิยมก้าวหน้า” เน้นกระจายความเสมอภาค โดยการมีส่วนร่วมและการกระจายอำนาจซึ่งธุรกิจชุมชนจะอยู่ได้ต้องอาศัยแรงจูงใจที่สำคัญ คือ การมีจิตสำนึกเพื่อเชื่อมโยงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ด้วยกันเพื่อสร้างรากฐานเศรษฐกิจขึ้นมาเพื่อคุณภาพชีวิตให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมเพื่อการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมชุมชนแนวคิดธุรกิจชุมชนของณรงค์ เพ็ชรประเสริฐเป็นการมองปัญหาในสิ่งที่ชุมชนเผชิญอยู่ปัญหาการกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกัน ทำให้การดำเนินนโยบายของภาครัฐไม่อาจแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ นอกจากนี้ให้สมาชิกในชุมชนเป็นตัวจักรสำคัญที่สุดอาศัยความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเชิงเศรษฐกิจชุมชนจะมีกำลังซื้อ (Purchasing Power) มากขึ้นโดยการพึ่งพิงความต้องการภายใน (Internal Demand) ทดแทนการพึ่งพิงความต้องการภายนอก (External Demand)

วิถีผลิตแบบทุนนิยมโดยอาศัยรูปแบบการซื้อและขายเป็นตัวแบบในการสะสมทุน (M-C-M') สินค้าที่มีคุณสมบัติตอบสนองความต้องการมูลค่าในการใช้ แต่นายทุนกลับมุ่งแสวงหามูลค่าแลกเปลี่ยน (Exchange Value) เร่งกระบวนการสะสมทุนขยายช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนผูกขาดอำนาจเศรษฐกิจและเข้าครอบงำทางการเมือง

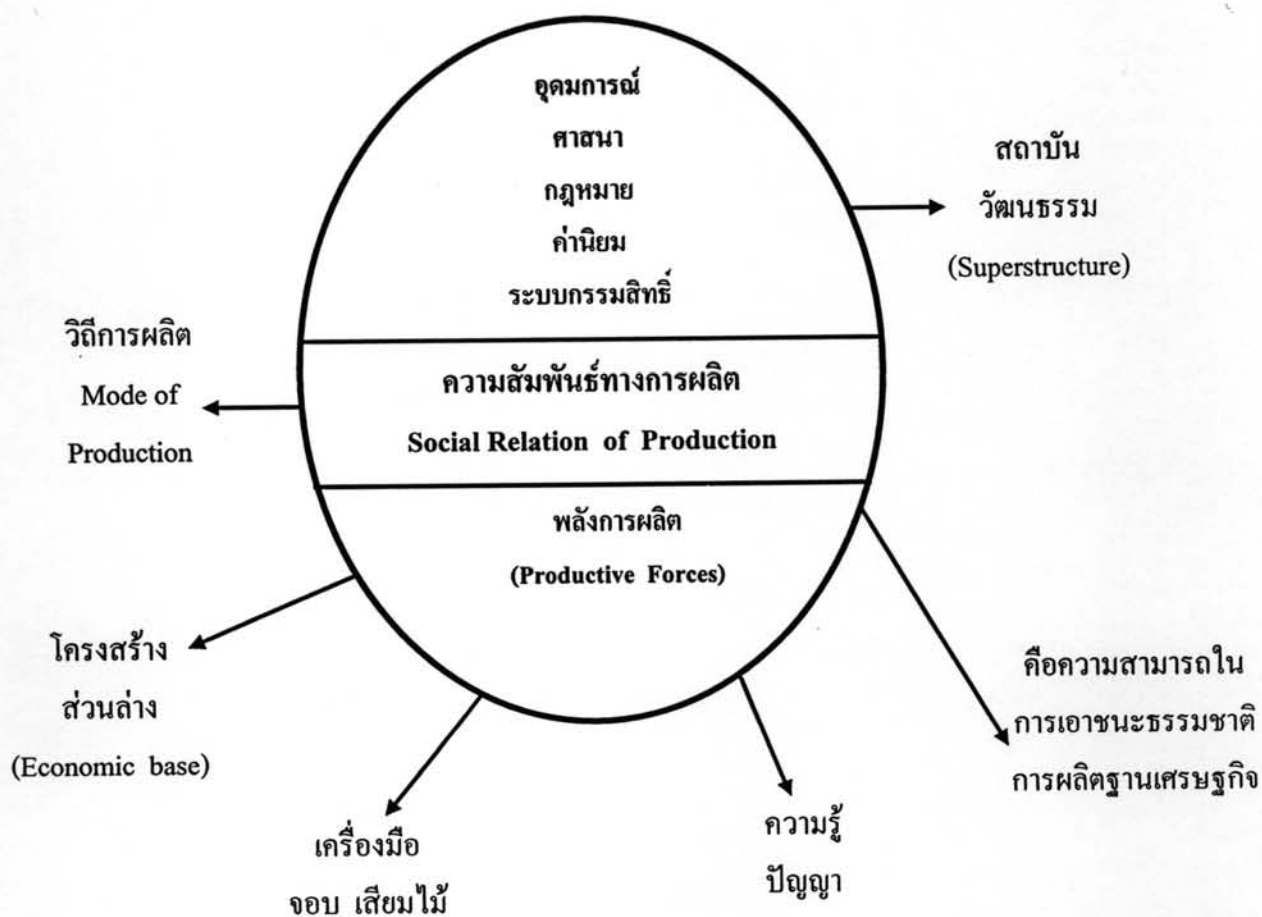
สังคมของมนุษย์โดยรวมการเปลี่ยนแปลงของแต่ละสังคมเกิดจากการปะทะประสานวิธีการผลิตและความขัดแย้งระหว่างพลังการผลิตและความสัมพันธ์การผลิตในวิธีการผลิตหนึ่ง

วิธีการผลิต Mode of Production แล คิลกวิทอร์ตันในวิชาเศรษฐศาสตร์ เศรษฐกิจเปรียบเทียบ กล่าวว่า ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมการดำรงอยู่ของเศรษฐกิจไทยในชนบทชุมชนเป็นหน่วยผลิตมีองค์ประกอบโดยกำลังแรงงานจากสมาชิกในครอบครัว ซึ่งมีโดยธรรมชาติสามารถผลิตซ้ำได้ในการผลิตเพื่อยังชีพและผลิตขายเพื่อเลี้ยงชีพอยู่บนรากฐานของสังคมประเพณี (Traditional Society) พึ่งพาธรรมชาติในการยังชีพเป็นหลักมีผลิตภาพต่ำเพราะเอาชนะธรรมชาติ ได้น้อยไม่นิยม

สะสมส่วนเกินส่วนใหญ่ยังคงเป็นการให้และแลกเปลี่ยนกันในสังคมเดิมสมาชิกครอบครัวยังคงทำหน้าที่หลายอย่าง แต่ในยุคสังคมสมัยใหม่ปรับเปลี่ยนเป็นการส่งเสริมทำหน้าที่เฉพาะอย่างการปรับตัวจากสังคมประเพณีสู่สังคมสมัยใหม่

สังคมของมนุษย์การรวมพลังการเปลี่ยนแปลงของแต่ละสังคมเกิดจากการปะทะของอำนาจผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้การปกครองขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางการผลิตและอำนาจ โดยมีชุมชนและรัฐเป็นตัวเปลี่ยนสังคมเนื่องจากความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างพลังการผลิตและความสัมพันธ์การผลิต

แผนภาพที่ 2.1 วิธีการผลิต



วิธีการผลิตในสังคมเอเชียดำเนินมาไม่น้อยกว่า ประเทศในยุโรป มีวิธีการผลิตแบบเอเชีย สาเหตุไม่มีปัจจัยผลักดันเข้าสู่ระบบทุนนิยม เพราะอำนาจรัฐ กฎหมาย ความเชื่อที่ยึดมั่นในระบบสังคมประเพณี วัฒนธรรมและครีเอตาคิเข้มแข็ง

2.1.3 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ได้ทรงหาแนวทางการแก้ไขปัญหาของประเทศให้รอดพ้นวิกฤตเศรษฐกิจและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงยั่งยืนของกระแสโลกาภิวัตน์ภายใต้โครงสร้างระบบทุนนิยม

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันโลกยุคโลกาภิวัตน์ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณความมีเหตุผลรวมทั้งความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรแก่การมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในอาศัยความรู้ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการและวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละชุมชน มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน โดยวิธีการเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและมีความรอบรู้ในภูมิประเทศและประวัติศาสตร์ของชาติที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทนความเพียร มีสติปัญญา มีภูมิคุ้มกัน ตลอดจนมีความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมรับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอก เพื่อลดความแข่งขันและแข่งขันทรัพยากรที่ก่อให้เกิดปัญหาในสังคม

ภายใต้นโยบายของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ได้แถลงนโยบายต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติแห่งในวันที่ 3 พฤศจิกายน 2549 ระบุว่ารัฐบาลมีความมุ่งมั่นที่จะสร้างสังคมเข้มแข็งคนในชาติอยู่เย็นเป็นสุขส่งเสริมทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วม ในการพัฒนาสังคมไทย โดยเฉพาะสร้างความเข้มแข็งในชุมชนและท้องถิ่นประชาชนจะต้องสามารถบริหารจัดการทรัพยากรภายในชุมชนของตนเองได้

ในวันประชุมประจำปี 2550 ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 2550 นายกรัฐมนตรีได้กล่าวให้ความสำคัญกับการบริหารนโยบายของประเทศแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ณ ศูนย์แสดงสินค้าและการประชุมอิมแพ็ค เมืองทองธานี จังหวัดนนทบุรี ต้องการให้การบริหารนโยบายมีทิศทางการบริหารประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ครอบครัว ชุมชน และสังคม สร้างคุณภาพการพัฒนาสร้างความเข้มแข็งในการพึ่งพาตนเองของฐานรากสังคม

เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในหลวงกับรหัสการพัฒนาใหม่ โครงสร้างตารางเปรียบเทียบ
ระบบเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ดังนี้ (ประเวศ วะสี, มคชน 2549)

รหัสพัฒนากระแสหลัก KPM : รหัสพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง GCK

	KPM		
รหัสพัฒนากระแสหลัก	K	Knowledge	ความรู้
	P	Power	อำนาจ
	M	Money	เงิน
	GCK		
รหัสพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง	G	Goodness	ความดี
	C	Community	อยู่ร่วมกัน
	K	Knowledge	ความรู้
		ความดี - อยู่ร่วมกัน - ความรู้	

ซึ่งผลพัฒนาตามแนวทางประจักษ์ คือ

1. ช่องว่าง คนจน คนรวย
2. ทำลายสิ่งแวดล้อมมหาศาล
3. ทำลายจิตวิญญาณ และวัฒนธรรม
4. วิกฤตสังคมรุนแรง

ดังเช่น ในพระราชนิพนธ์ พระมหาชนก เนื้อเรื่องนิพนธ์ไว้ว่าพ่อค้า 700 คน ไปแสวง
โชคในสุวรรณภูมิ เมื่อเรืออับปางพ่อค้า 700 คน อ่อนวอนทวดคาให้ช่วยโดยไม่คิดพึ่งตนเองจึงได้
เสียชีวิตทั้งหมด แต่พระมหาชนกคิดพึ่งตนเอง จึงสามารถรอดชีวิตมาได้ด้วยความพยายาม
ช่วยเหลือตนเองก่อน “ใครจะว่าเขาก็ช่างเขา ขอให้เราพออยู่พอกินและมีไมตรีจิตต่อกัน”

ความแตกต่างระหว่างเศรษฐกิจกระแสหลักกับเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจกระแสหลัก ทำอย่างไรจะรวย

เศรษฐกิจพอเพียง ความดีคืออะไร

ตามแนวคิดหลักโครงสร้างใหม่ INN

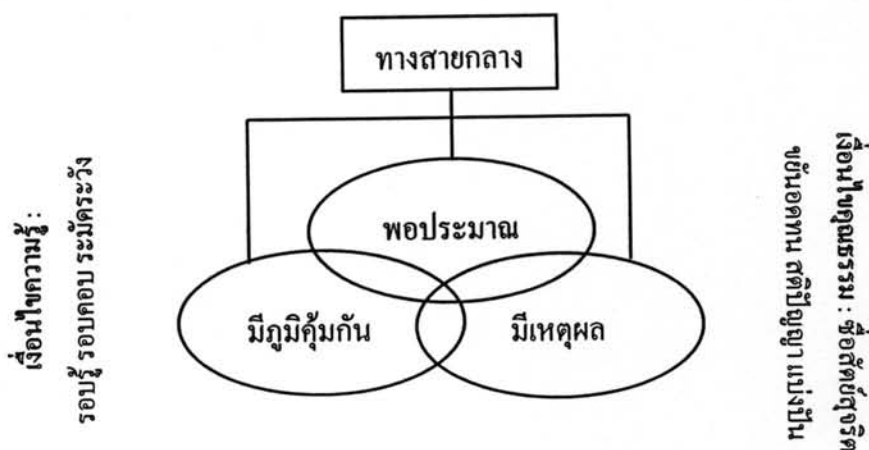
I = Individual = ปังเจกบุคคล มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีคุณค่า มีศักยภาพ

N = Nodes = คนมีความพอใจ เรียนรู้ เสมอภาค มีความสัมพันธ์ทางราบ

N = Net works = เชื่อมโยง เครือข่ายและกลุ่มบุคคล

แนวคิดนี้มีสถานะเป็นปรัชญาและมีมิติครอบคลุมกว้างขวางกว่าเรื่องของเศรษฐกิจ กล่าวคือ ครอบคลุมเรื่องสังคม วัฒนธรรมและแม้กระทั่งการเมืองด้วย ทั้งนี้ อภิชาติ พันธเสน (บรรณาธิการ, 2549) ได้สรุปแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงว่าประกอบไปด้วยคำสำคัญ 6 คำ คือ ทางสายกลางพอประมาณ มีภูมิคุ้มกัน มีเหตุผล เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม ซึ่งสามารถนำเสนอผ่านแผนภาพได้ดังนี้ (ประเวศ วะสี, 2549)

แผนภาพที่ 2.2 แสดงการสังเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง



ทางเศรษฐศาสตร์ ฌรงค์ เพ็ชรประเสริฐในหนังสือวิสาหกิจชุมชน ได้สรุปไว้อย่างเฉพาะเจาะจงมากขึ้นว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั้น คือ การดำเนินการผลิตที่มุ่งตอบสนองธรรมชาติอย่างสมดุล การดำเนินการตลาดที่มุ่งให้เกิดการแลกเปลี่ยนที่แต่ละฝ่ายมีอำนาจต่อรองกันอย่างเท่าเทียม (ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์, จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทรและพระมหาจรรยาโรจน์ ภวิวังโส, บรรณาธิการ, 2545)

ศ.เสนห์ จามริก เรียกวิกฤตเศรษฐกิจที่ไทยกำลังเผชิญ ในบทความ “มนต์อำนาจครอบงำของกิเลสและอวิชชา” อันเป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมและบรรทัดฐานของการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจแบบ “ไม่รู้จักพอ” ส่วนในระดับความคิดนั้น “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นหลักการอันยั่งยืนของสังคมในความหมายที่เป็นอุดมการณ์และเกณฑ์คุณค่าเช่นเดียวกับอุดมการณ์ประชาธิปไตย เสรีนิยม สังคมนิยม ฯลฯ เป็นหลักการที่เป็นองค์กรในระดับสากลและเป็นอุดมการณ์คู่ขนาน โดยมีปฏิสัมพันธ์กับอุดมการณ์ต่างๆ

“เศรษฐกิจพอเพียง” ในทัศนะของ ศ.เสนห์ จามริก จึงไม่ใช่แค่เพียง “ระเบียบวาระแห่งชาติ” เท่านั้น หากแต่เป็น “ระเบียบวาระแห่งโลก” ที่จะเป็นการกำหนด “วัฒนธรรมล่าเหยื่อ” ของพลังทุนนิยมและเทคโนโลยีภายใต้ “ระเบียบโลกใหม่” (New World Order)

เปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก กับเศรษฐศาสตร์ทางเลือก

กระแสหลัก	ทางเลือก
<ul style="list-style-type: none"> - เชื่อในความก้าวหน้าของความคิด - แสวงหาทฤษฎีอันเป็นสากล (ไม่ขึ้นกับประวัติศาสตร์และบริบท) - เชื่อในความเป็นผู้เชี่ยวชาญและแบ่งแยกสาขาความรู้เป็นแขนง - ใช้หลักการปฏิฐานนิยมตรรก (Logical Positivism) - แนวคิดทฤษฎีไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง - ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ด้วยคำถาม What is? อะไรคือและไม่สนใจคำถาม What should be? ควรเป็นเช่นใด 	<ul style="list-style-type: none"> - ต้องตรวจสอบเกี่ยวกับความก้าวหน้าและการพัฒนาทางความคิด - ทฤษฎีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และบริบททางสังคมเศรษฐกิจการเมือง - ให้ความสำคัญกับความรู้ที่เป็นองค์รวมผสมผสานหลายมิติ หลายสาขาวิชา จึงมีความเป็นสหวิทยาการ - ใช้หลักการตีความเชิงวิพากษ์ (Critical Hermeneutics) - ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง - ไม่มีการแบ่งแยกคำถามการวิเคราะห์ออกเป็นสองลักษณะอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด

การปรับตัวและตอบโต้กับทุนนิยมด้วยความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

กระแสการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมสนับสนุน โคนนโยบายรัฐบาลผ่านการขยายฐานเศรษฐกิจและภาษีอากรในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนการส่งเสริมการผลิตเพื่อส่งออก ผลักดันให้ชุมชนจำนวนมากหันไปทำการผลิตสินค้าเพื่อขายและส่งออกจุดเริ่มต้นของการแข่งขันและทำลายฐานทรัพยากรของชุมชนอย่างรวดเร็วปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ระบบเศรษฐกิจ “ยังชีพแบบพอเพียง”

ภายในชุมชนหมู่บ้านต้องปรับตัวต่อผู้ตอบโต้ต่อการครอบงำของทุน ในด้านกรรมวิธีการผลิตกลไก
ราคาเพื่อการอยู่รอดและคงความเป็นไทย โดยใช้วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ประเพณีต่าง ๆ นำมาเป็น
ปัจจัยในการผลิตเพื่อต่อต้านเศรษฐกิจทุนแบบเปลี่ยนแปลงคลี่คลายไปที่ละน้อย

**ขั้นตอนการปฏิบัติการทางสถาบันเพื่อปรับเปลี่ยนไปสู่ระบบเศรษฐกิจพอเพียง
ในชนบทไทย**

กล่าวได้ว่าการสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยน
หรือประยุกต์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแผนการปฏิบัติการทางสถาบัน (Institutional Action Plan) ดังนี้

1. ฟื้นฟู “เศรษฐศาสตร์วัฒนธรรมแบบพอเพียง” ในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นของ
สังคมไทย
2. เปลี่ยน “ความคิดทางยุทธศาสตร์เกี่ยวกับการพัฒนา” เน้นเศรษฐกิจชุมชน
3. สร้าง “สมรรถนะชุมชน” ให้เข้มแข็งภายใต้การบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์และ
การสร้างสถาบันวางแผนแบบใหม่
4. เปลี่ยนระบบการเกษตร จากเกษตรแผนใหม่ไปสู่ระบบ “นิเวศเกษตร”
(Agro-Ecology)
5. สร้าง “เครือข่ายสถาบันเศรษฐกิจชุมชน” สนับสนุนเศรษฐกิจพอเพียงจำเป็น
สำหรับการสร้างระบบเศรษฐกิจที่เน้นการพึ่งพาตนเอง

แผนภาพที่ 2.3 สมรรถนะของชุมชน กับอนาคตของชุมชน



วิธีเศรษฐกิจชุมชน

- ลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากทุนนิยม
- สร้างตลาดทางเลือกของท้องถิ่น
- ให้หลักเศรษฐศาสตร์แบบพอเพียง
- สร้างระบบการแลกเปลี่ยนเงินตราชุมชนท้องถิ่น

นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและบทเรียนการปฏิสัมพันธ์สะท้อนถึงการมีประสบการณ์กับเศรษฐกิจสองระบบเศรษฐกิจชุมชนและกิจการค้า ซึ่งมีมาในชุมชนหมู่บ้านไทยมาช้านาน ต่อมาแทนที่ด้วยระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

ข้อค้นพบ การปรับตัวและตอบโต้กับทุนนิยมด้วยความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนนิยมได้รับการสนับสนุนนโยบายรัฐผ่านการขยายฐานเศรษฐกิจและภาษีอากรในชนบทหันไปทำการผลิตเพื่อขายและส่งออกด้วยวิธีรุกคืบจากโครงการต่าง ๆ ตามนโยบายและแผนพัฒนา

หากต้องการปรับเปลี่ยนการบริโภคต้องเกิดขบวนการฟื้นฟูอนุรักษ์ธรรมชาติ นับเป็นการเดินกลับไปสู่การมีโลกทัศน์องค์รวม เพื่อสร้างความกลมกลืนกันระหว่างวัตถุนิยมและ จิตนิยมความรู้เพื่อเป็นการบูรณาการ

บทเรียนจากประสบการณ์เป็นวิกฤตช่วยให้ชุมชนหมู่บ้านไทยในระยะหลังดำรง อยู่อย่างตื่นตัวและรู้เท่าทันระบบทุนมากยิ่งขึ้นสามารถปะทะประสานโดยวิธีนำมาต่อยอด เช่น การเรียนรู้ การซ่อมอุปกรณ์การเกษตร และรถจักรยานยนต์ เป็นต้น

สรุปผลดังนี้

1. ระบบครอบครัวและเครือญาติเป็นระบบที่ทำหน้าที่จัดระบบความสัมพันธ์ใน ครอบครัวเป็นปัจจัยด้านแรงงานในอนาคต
2. ระบบหมวดวัดและหัววัดเป็นระบบที่จัดตั้งขึ้นระหว่างชุมชนกับศาสนาและความเชื่อ เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนในการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
3. ระบบตลาดจัดตั้งความสัมพันธ์ทางการผลิตประกอบด้วยหน่วยของระบบ ระหว่างหมู่บ้าน ลุ่มน้ำและล่าสุด คือ ตลาดเคลื่อนที่ ความสัมพันธ์นี้ครอบคลุมความรู้ในการแลกเปลี่ยน ซื้อขายและมีประสบการณ์สูงผู้ผลิตเข้ากับผู้บริโภคในถิ่นใกล้และไกล จัดการระบบกระจายผลผลิตและ สื่อความหมายด้านความต้องการและรสนิยมของผู้บริโภคถึงผู้ผลิตความสัมพันธ์ของคนในชุมชนนั้น มิได้เป็นไปในเชิงอำนาจ หากแต่เป็นไปโดยกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติและแบบเอื้อเพื่อซึ่งกันและกัน

2.2 แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

วัฒนธรรมชุมชนในแนวพุทธมีนักคิดคนสำคัญ คือ นายแพทย์ประเวศ วะสี (2474) ซึ่งความคิดของประเวศไม่แตกต่างจากนักพัฒนาเอกชนต้นกำเนิดแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนนักแต่ สิ่งที่นายแพทย์ประเวศเสนอเพิ่มเติมคือให้ปรับปรุงวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยเพิ่มธรรมะของศาสนา พุทธมีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นฐานหรือเรียกว่าเป็นชุมชนธรรมนิยม อนึ่ง แนวคิดแบบพุทธนี้ นายแพทย์ประเวศได้เริ่มเสนอตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2520 ปรากฏในบทความสำคัญนุกเบิกของเขา ชื่อ “พุทธเกษตรกรรมกับสานติสุขของสังคมไทย” ซึ่งต่อมาพิมพ์เป็นหนังสือเล่มเล็กใน พ.ศ. 2530

นายแพทย์ประเวศได้มีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการคิดและเผยแพร่เพื่อชี้ให้สังคมไทยเห็นความสำคัญของชุมชนและการพัฒนาที่ฐานรากของสังคมทั้งในองค์กรพัฒนาเอกชนหน่วยงานของรัฐวงการวิชาการและปัญญาชน ทั้งนี้แนวพุทธนั้นสนับสนุนแนววัฒนธรรมชุมชนเพราะแนวพุทธที่นักคิดไทยเสนอเป็นแนวศาสนาเพื่อประชาชนธรรมดาเพื่อชุมชนชาวบ้าน โดยมีหลักสำคัญ คือ การเดินตามแนวทางของท่านพุทธทาสภิกขุ (2449-2536) ที่ระบุว่าใจความสำคัญของศาสนาพุทธคือ สอนให้รักเพื่อนมนุษย์รักผู้อื่นและสังคมอุดมคติของพุทธศาสนานั้นคือระบบธรรมิกสังคมนิยม

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (ความรวย ความจน : ทำบุญกุศลหรือสวดศีลการสังคม 2548 : 39-52) กล่าวถึงบริบทสังคมไทยไม่เหมือนที่เรียนมาจากมหาวิทยาลัย Cornell ประเทศสหรัฐอเมริกาจุดเปลี่ยนทฤษฎีการพัฒนาของ Walt Rostow ที่เน้นเรื่องการพัฒนา ก็คือ การพัฒนาเศรษฐกิจต้องเป็นประเทศอุตสาหกรรมพึ่งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แบ่งสังคมในโลกออกเป็นสังคมด้อยพัฒนากับสังคมพัฒนาแล้ว “เน้นกระแสพึ่งพาตนเอง ลดบทบาทรัฐ” จุดเปลี่ยนแนวคิดพลังที่ทำให้สังคมเข้มแข็ง พบวิธีคิดแบบพุทธศาสนาแนวทางภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น กรณีประเพณีการแลกเปลี่ยนแรงงานมีความสำคัญอย่างมากต่อความยากจนเป็นการเกื้อกูลในหมู่บ้านคิพีน้องและเพื่อนบ้านในชุมชนการแก้ไขที่ถูกต้อง คือ พยายามทำให้ภูมิปัญญาชาวบ้านครอบคลุมทุก ๆ เรื่องชาวบ้านดำรงอยู่ได้ในภาวะที่คนเมืองต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้การดำรงชีวิตอยู่

สำนักพุทธกับวัฒนธรรมชุมชนนั้นเข้ากันได้เป็นอย่างดีเพียงแค่แนวพุทธอาจมีข้อเรียกร้องทางจริยธรรมและความบริสุทธิ์สูงกว่าบ้างและเกี่ยวข้องกับเฉพาะชุมชนที่นับถือศาสนาพุทธ อนึ่งในอนาคตแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนมีแนวโน้มทำให้คำสอนศาสนาพุทธส่วนที่ก้าวหน้านี้ ปรับเป็นศาสนาพุทธของชาวบ้านเป็นจิตสำนึกของชาวบ้านอย่างเต็มทีคล้ายกันและผลคงแทบไม่ต่างกัน แต่กลับวิธีคิดกันอยู่ห่างจากที่นายแพทย์ประเวศเสนอ คือ ปรับหรือตีความศาสนาพุทธ สู่วิถีความเป็นชาวบ้านแทนที่จะปรับวัฒนธรรมชาวบ้านให้เข้าใกล้ศาสนาพุทธของวัฒนธรรมไทยกระบวนการนี้จะทำให้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็งมากขึ้นอีก เพราะว่าชาวบ้านคุ้นเคยกับพิธีกรรมที่ชาวบ้านจัดปฏิบัติอยู่ที่มาจากศาสนาพุทธอยู่แล้วอีกทั้งจะเป็นจุดเชื่อมที่ดีระหว่างชาวบ้านกับคนชั้นกลางด้วย (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา , 2527 : 12)

การเกี่ยวข้องเป็นสายเลือดของสมาชิกชุมชนหมู่บ้านเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้แรงเกี่ยวพันในหมู่บ้านมีสูงร่องรอยของการสืบเชื้อสายสืบสกุลของผู้หญิงเพราะผู้หญิงเป็นผลผลิตแรงงานซ้ำ (reproduction) โดยมีลูกทดแทนแรงงานเดิม (ฉัตรทิพย์, 2527 : 23) หลักเกณฑ์ทางสังคมข้อนี้เป็นลักษณะชุมชนไทยโบราณ คือ สังคมเครือญาติการมีทาสในอดีตทาสยอมรับสภาพและผูกพันกับนายปลูกบ้านอยู่ในบริเวณปลายที่ดิน ไม่มีเสรีภาพ และไม่มีปัจจัยการผลิต แต่ไม่กระทบกับความผูกพันในชุมชนหมู่บ้าน

การผลิตซ้ำในยุคก่อนเป็นการช่วยเหลือซ้ำกันและกันระหว่างหมู่บ้านก็มีการเอาแรงงานข้ามหมู่บ้านและบางหมู่บ้านมีการช่วยเหลือกันโดยวิธีแลกเปลี่ยน เช่น การนำมะพร้าวมาแลกข้าว แลกน้ำตาลระหว่างหมู่บ้านภาคกลาง การช่วยเหลือระหว่างหมู่บ้านชาวบ้านจะมีการติดต่อจนเกิดความสนิทระหว่างภาคเหนือและภาคอีสาน เรียกว่า “ผูกเสี่ยว” หมู่บ้านจึงมีความเชื่อบนพื้นฐานของความเชื่อในบรรพบุรุษ

การพัฒนาที่ผ่านมาของประเทศไทยเป็นการต่อสู้ระหว่างสองแนวคิด คือ พัฒนาคามหลักแนวคิดเศรษฐกิจทุนนิยมและอีกแนวคิดหนึ่ง คือ แนวทางเศรษฐศาสตร์วัฒนธรรมหรือการเข้าสู่ระดับเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งเป็นการต่อสู้ทางความคิดและนโยบายที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย อนึ่ง มีนักคิดคนสำคัญหลายคน เช่น เสน่ห์ จามริก เอกวิทย์ ณ ถลางและชัยอนันต์ สมุทรวาณิช ซึ่งได้เรียกแนวทางนี้ว่าเป็นกระแสความคิดการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภาเขียนถึงเศรษฐกิจชุมชนในด้านเศรษฐศาสตร์บนรากฐานทางวัฒนธรรม (2544 : 51-57) ได้กล่าวเอาไว้ว่าเศรษฐศาสตร์วัฒนธรรม หมายถึง เศรษฐกิจที่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ ผู้คน ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น โดยทำการวิจัยในประเทศและต่างประเทศมีเนื้อหาสำคัญ 2 ประการ

1. ชุมชนหมู่บ้านไทยมีลักษณะโบราณความเป็นชุมชนเข้มข้นไม่ว่าระบบเศรษฐกิจสังคมที่ครอบงำข้างบนจะเปลี่ยนแปลงอย่างไรคุณลักษณะของสังคมไทย คือ การรักอิสระ ความมีน้ำใจ ชอบทำอะไรตามใจไม่ชอบบังคับกดขี่ ไม่ชอบการใช้อำนาจ ไม่ชอบการสั่งการของรัฐ ในขณะที่คนไทยก็มีน้ำใจช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ คือ ความเป็นพี่เป็นน้องแบ่งกันอยู่แบ่งกันกินเป็นชุมชนที่อยู่รวมกันขนาดเล็กเรียกว่า บ้าน สังคมและวัฒนธรรมชาวบ้านไทยเป็นแบบชนาธิปไตยนิยม (anarchism)

ให้ความสำคัญกับบรรพบุรุษผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนพิธีกรรมทางศาสนาและการบวชพระทดแทนพระคุณบิดามารดาตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ

2. ชุมชนชาวไทยนอกประเทศ ในสิบสองปีนนา รัฐฉาน ลาว สิบสองจุไทเป็นสังคมชนาธิปไตยนิยมเช่นเดียวกันต่างจากสังคมของจีนและอินเดียที่มีระบบรวมศูนย์และมีลำดับชั้นเข้มงวดในสังคมตามแบบขงจื้อและฮินดู การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมชุมชนไทยเนื่องมาจากสังคมไทยไม่ได้อยู่ ณ ศูนย์กลางของทวีปเอเชีย แต่อยู่ ณ ขอบรอยต่อของรัฐและวัฒนธรรมแห่งเอเชียสองวัฒนธรรม คือ จีนและอินเดียที่มีประชากรหนาแน่นมากกว่าเมื่อถึงยุคสมัยอาณานิคมเข้ามาครอบครองระบอบทุนนิยมแทรกเข้าไปทำลายชุมชนหมู่บ้าน ประเทศไทยก็ไม่เคยตกเป็นอาณานิคมภายในดินแดนเครือข่ายในปัจจุบันสังคมการแลกเปลี่ยนมากมายระหว่างชุมชน โดยเฉพาะภาคอีสานในปัจจุบันก็มีการแลกเปลี่ยน เช่น แลกระหว่างปลากับข้าวและผักหรือพริกกับปลาหรือข้าว เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ขึ้นกับความสัมพันธ์ส่วนตัวของผู้แลกเปลี่ยนมีวัตถุประสงค์คือ “เปลี่ยนกันกิน”

ข้อเท็จจริงทั้งสองประการหมายความว่าสังคมไทยมีลักษณะพิเศษมีสถาบันหลัก คือ ชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากชุมชนท้องถิ่นอุดมด้วยวัฒนธรรมชุมชนเป็นความผูกพันกันในระบบพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยคำนึงถึงและยอมรับประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสิ่งสำคัญจึงปรากฏเป็นภาพของหมู่บ้านอยู่ร่วมกันด้วยมิตรไมตรีและน้ำใจ การต่อสู้กับระบบต่างๆ มาหลายศตวรรษแรงเกาะเกี่ยวของสังคมหมู่บ้านยังดำรงอยู่เป็นมรดกอันสำคัญสืบทอดมาแต่โบราณคงทนข้ามเวลาด้วยเหตุนี้การพัฒนาเศรษฐกิจฐานวัฒนธรรมจึงเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทย

นายแพทย์ประเวศ วะสี วันเข้าพรรษา 2541 เป็นคนแรกที่ใช้คำว่า “เศรษฐกิจวัฒนธรรม” โดยที่อธิบายว่าเป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของเราเองและเรียกอีกชื่อว่า “เศรษฐกิจพื้นฐาน” หรือ “เศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง” เพราะว่า การพึ่งตนเองเป็นหลักของพุทธศาสนาหมายถึงความเข้มแข็ง ความยั่งยืน ความเป็นอิสระและการมีภูมิคุ้มกัน ซึ่งเศรษฐกิจกระแสหลักควรเป็นเศรษฐกิจพึ่งตนเองเพราะพื้นฐานของสังคม คือ วัฒนธรรมและวัฒนธรรมเป็นจุดแข็งของประเทศ อนึ่ง เศรษฐกิจวัฒนธรรม ไม่ใช่เศรษฐกิจที่คำนึงถึงเงิน โคลด ๆ หากแต่สัมพันธ์กับครอบครัว ชุมชน สิ่งแวดล้อมพร้อมกันไปไม่ ถัดขาดเป็นเศรษฐกิจบูรณาการที่เชื่อมโยงชีวิตจิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อมอย่างได้คุณภาพ (วันเข้าพรรษา 9 มกราคม 2541)

ความแตกต่างระหว่างเศรษฐศาสตร์สองกระแสกนกศักดิ์ แก้วเทพ ให้ทัศนะในการพัฒนาเศรษฐกิจของสังคม โดยชี้ประเด็นให้มองปัญหาเศรษฐกิจให้ถูกต้องไม่หลงติดกับแนวคิดของสำนักคิดใดเป็นหลัก เพื่อวิเคราะห์ปัญหาเศรษฐกิจได้ถูกต้องตามความเป็นจริง ดังเช่นคำกล่าวของจอห์น เมย์นาร์ด เคนส์ (J.M. Keynes) กล่าวเตือนไว้ว่า “ความคิดของนักเศรษฐศาสตร์และนักปราชญ์การเมืองทั้งหลายนั้นไม่ว่าจะถูกหรือผิดอย่างไรก็มีอิทธิพลมากกว่าที่เข้าใจกันทั่วไปแท้จริงโลกไม่ถูกปกครองโดยสิ่งอื่นอีกเลย บุคคลให้ความสำคัญกับการปฏิบัติมักเชื่อว่าตนเองอยู่นอกเหนืออิทธิพลใดๆ ทั้งสิ้น โดยเฉพาะปัญญาชนตกเป็นทาสของนักเศรษฐศาสตร์ที่ได้ขายไปแล้วไม่คนใดคนหนึ่ง”

ผลงานนำเสนอแนวคิดและวิธีวิทยาของกนกศักดิ์ แก้วเทพ เศรษฐศาสตร์สองกระแสเปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์กระแสหลักและเศรษฐศาสตร์การเมืองในแนวทางการแก้ปัญหาเศรษฐกิจความขัดแย้งกัน โดยธรรมชาติของวิถีการผลิตแบบทุนนิยม นายทุนวางแผนการผลิตระดับสังคมมีลักษณะอนาธิปไตย (ต่างคนต่างผลิต) มุ่งเพื่อผลกำไรเป็นสินค้าเพื่อประโยชน์นายทุน เช่น พลังการผลิตด้านความเจริญทางวิทยาศาสตร์ กลายมาเป็นทรัพย์สินทางปัญญา คาลมาร์ก และเองเกิลส์ ได้วิเคราะห์เอาไว้ The Communist Manifesto (1848) “ในที่สุดระบบทุนได้ขูดหลุมฝังตนเอง” เพราะมิได้มีจิตสำนึกของการแลกเปลี่ยนเช่นวิถีไทย สิ่งที่ยกมากล่าวานั้นย่อมแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาเศรษฐกิจต้องอาศัยฐานคิดของชุมชน

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ในแง่ที่เป็นการบ่งชี้ว่าชุมชนซึ่งเป็นเป้าหมายในการศึกษานั้นเป็นส่วนหนึ่งที่แยกไม่ออกจากเรื่องวัฒนธรรมชุมชน กระทั่งไม่สามารถที่จะละเลยการทำความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรมชุมชนไปได้

2.3 ทุนนิยม

ทฤษฎีเกี่ยวกับทุนนิยมถูกพัฒนาขึ้นในยุคคริสต์ศตวรรษที่ 18, 19 และ 20 ในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น การปฏิวัติอุตสาหกรรมและลัทธิจักรวรรดินิยมของยุโรปมีความแตกต่างกันในด้านเศรษฐกิจความเจริญระหว่างฝรั่งเศส เยอรมัน และอังกฤษ ซึ่งอังกฤษสามารถเป็นประเทศทุนนิยมได้อย่างรวดเร็ว โดยแนวคิดแอดัม สมิท, ริคาร์โด, มาร์กซ์, ภาวะตกต่ำครั้งยิ่งใหญ่ หรือ The Great Depression ตามนโยบายแนวคิด เคนส์, และสงครามเย็น เช่น ฮาเย็ค, ฟรีดแมน นักทฤษฎีเหล่านี้

กล่าวหาว่าทุนนิยมคือระบบที่ให้คุณค่ากับการที่ราคาถูกตัดสินในตลาดเสรี นั่นคือ โดยการค้าที่เป็นผลมาจาก การตกลงด้วยความสมัครใจของผู้ซื้อ (Demand) และผู้ขาย (Supply) ความคิดเชิงตลาด จิตวิญญาณของผู้ประกอบการ มีความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพย์สินและสัญญาที่ชัดเจนภายใต้การบังคับได้ตามข้อกฎหมายทฤษฎีเหล่านี้ โดยทั่วไปจะพยายามอธิบายว่าทุนนิยมมีแนวโน้มในการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้มากกว่าในระบบอื่น ๆ ตามทฤษฎีเน้นว่าสิทธิการถือครองของปัจเจกบุคคลเป็นสิ่งสำคัญของระบบทุนนิยมวิเคราะห์ถึงความสำคัญของตลาดเสรี อันเป็นกลจักรให้เกิดการเคลื่อนย้ายและสะสมตัวของทุนการขยายตัวของระบบการค้าระหว่างประเทศมีผลต่อตลาดแรงงานมนุษย์เกิดการค้าขายได้ในระบบทั่วโลก สถาบันในยุโรประหว่างช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึง 19 ที่สำคัญเช่น สิทธิของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่จะสามารถทำการได้แบบ "นิติบุคคล" (หรือบริษัท) ในการซื้อและขายสินทรัพย์ และที่ดิน, แรงงาน, เงินตรา ในตลาดเสรีและสามารถวางใจได้ว่ารัฐจะสามารถบังคับให้เกิดการเคารพสิทธิทรัพย์สินส่วนบุคคล แทนที่จะต้องพึ่งการคุ้มครองแบบศักดินาในรูปแบบสิทธิบัตรหรือข้อบังคับทรัพย์สินทางปัญญา

นักศาสนศาสตร์สำคัญที่มีส่วนในการให้กำเนิดระบบทุนนิยม ก็คือ มาร์ติน ลูเธอร์ (ช่วง ค.ศ.1483-1546) และจอห์น คาลวิน ในความเห็นของมาร์ติน ลูเธอร์ไม่สนับสนุนระบบเศรษฐกิจที่ยึดถือกำไรเป็นหลัก คนควรหารายได้แต่เพียงที่จะตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานเท่านั้น และเห็นว่า "การสะสมความมั่งคั่ง" เป็นบาป

ขณะที่จอห์น คาลวินนั้นสนับสนุนให้บุคคลทำกำไรสูงสุด เพื่อนำกำไรนั้นไปลงทุนต่อ ๆ ไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด (ลงทุนจริงๆ ไม่ใช่แค่การต่อยอด) แต่แม้คาลวินจะสนับสนุนการทำกำไรในระบบทุนนิยม แต่เขาก็ไม่สนับสนุนให้มนุษย์มีคณาหาในความมั่งคั่ง แท้จริงแล้ว "ทุนนิยม" มีหลายคำนิยาม แต่ที่ถูกนำมากล่าวอ้างจนถึงปัจจุบัน ก็คือ แนวคิดของคาลวิน ที่ว่าระบบทุนนิยมคือ การ "ทำกำไรสูงสุด" ซึ่งน่าจะเป็นการกล่าวอ้างแบบผิด ๆ ถูก ๆ ขาด ๆ วิน ๆ มากกว่าเพราะในเมื่อระบบทุนนิยมก่อเกิดและขับเคลื่อนด้วยจริยธรรม โปรเตสแตนต์ ดังนั้น ก็ย่อมต้องหมายความว่า "จริยธรรม" เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการดำเนินเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ไม่ใช่มีใครขายสาวได้สาวเอา การขับเคลื่อนทุนนิยมด้วย "ความโลภ" เป็นหลักการที่ปรากฏอยู่ในเมืองไทยในขณะนี้

ทุนนิยมไทย

ตลอดระยะเวลา 40 ปีที่ผ่านมาเป็น “ยุคทองของบริษัทครอบครัว” ผาสุก พงษ์ไพจิตรได้เขียนหนังสือทุนนิยมไทยไว้ว่าธุรกิจในประเทศไทยเป็นธุรกิจกึ่งผูกขาดที่ได้รับการปกป้องคุ้มครองจากภาครัฐมีเจ้าของเพียงไม่กี่ตระกูลได้เข้าถึงแหล่งทุนที่มีจำกัด เช่น ธนาคารได้รับเทคโนโลยีสมัยใหม่จากการร่วมทุนกับบริษัทข้ามชาติได้รับใบอนุญาตและเงินอุดหนุนจากรัฐบาลทุกกลุ่มมีเส้นสายในระบบราชการระบบการเมืองในประเทศไทยเป็นความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ ภายใต้ระบบอภิสิทธิ์ต่าง ๆ ทำให้เกิดขบวนการสะสมทุนต่อเนื่องโดยความร่วมมือกับบรรษัทข้ามชาติในลักษณะทุนนิยมไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสายโซ่ผลิตระดับโลก (ผาสุก พงษ์ไพจิตร: 2549)

หลังวิกฤตปี พ.ศ. 2540 กลุ่มทุนนักธุรกิจไทยขนาดใหญ่ในประเทศไทยยังมีการขยายการลงทุนเพิ่มขึ้นเป็นธุรกิจที่ได้รับการคุ้มครองจากอำนาจรัฐเป็นกิจการที่ไม่ใช่เทคโนโลยีระดับสูง เช่น ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ สุรา การบันเทิง โรงพยาบาล และสาขาการท่องเที่ยว กลุ่มทุนถูกรุกผลกระทบน้อยกว่าแต่ต้องเผชิญในเรื่องแข่งขันกับธุรกิจขนาดใหญ่จากบรรษัทข้ามชาติและอำนาจคุกคามโดยรัฐจากศูนย์กลาง

ทฤษฎีสองระบบของโบเคทำให้ฉัตรทิพย์ได้ข้อสรุป ดังนี้

1. การมองเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านเป็นอีกระบบเศรษฐกิจหนึ่งต่างไปจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมมีกำเนิดและประวัติความเป็นมาของตัวเอง มีกลไกของตัวเอง อีกทั้งเป็นเศรษฐกิจทั้งเขตและประเทศ ไม่ใช่เศรษฐกิจเฉพาะท้องถิ่นเชื่อมโยงกันด้วยทั้งกลไกเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม ลักษณะความเป็นสองระบบกินความครอบคลุมทั่วประเทศ การมองแยกระบบเศรษฐกิจหมู่บ้านออกมาจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมนี้ไม่ใช่ของง่าย โดยเฉพาะสำหรับนักวิชาการที่คุ้นเคยกับวิชาเศรษฐศาสตร์ที่มีมโนภาพเรื่องตลาดและการแลกเปลี่ยนเป็นมโนภาพหลักเคยชินที่จะมองเห็นหน่วยต่าง ๆ เป็นส่วนหนึ่งของระบบทุน
2. วิธีศึกษาการติดต่อและการปะทะระหว่างระบบเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้าน ไม่ได้อยู่โดดเดี่ยวและปฏิสัมพันธ์กับเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีกแห่งหนึ่งด้วยตนเองเท่านั้น หากแต่ระบบเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอยู่คู่กับระบบทุนนิยมด้วยเหตุนี้ทฤษฎีสองระบบจึงช่วยให้ภาพว่านอกจากมีสองระบบแยกต่างหากแล้วทั้งสองระบบยังอยู่ในเวลาและสถานที่เดียวกันด้วย การอยู่คู่กันนานกันของสองระบบทำให้เราจำเป็นต้องศึกษาการปะทะกันของระบบทุนกับระบบชุมชนและผลโดยรวมต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ

3. เศรษฐกิจสองระบบไม่ใช่ปรากฏการณ์ชั่วคราวแต่จะดำรงอยู่เป็นเวลานานวิชาเศรษฐศาสตร์โดยทั่วไปและวิชาพัฒนาเศรษฐกิจ มักทำให้เราเผลอลงไปว่าประเทศกำลังพัฒนา กำลังอยู่ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านกำลังมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่สำคัญกำลังก้าวขึ้นไปเจริญทางเศรษฐกิจจะกลายเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว จึงมักโน้มเอียงจะศึกษา ระบบเศรษฐกิจทุนหรือระบบเศรษฐกิจเงินตราหรือส่วนการผลิตที่เข้าสู่การค้าหรือคิดเป็นเงินตราได้เป็นหลักหรือศึกษาตัวเลขรวมของประเทศและการเปลี่ยนแปลงในตัวเลขเหล่านั้น ขณะที่ผู้คนจำนวนมากของประเทศอยู่ระบบชนบทเศรษฐกิจแบบพอเพียงผลิต เพื่อบริโภคเองของชุมชนไม่ได้ดูรายงานหรือเมื่อไรที่รายงานก็รายงานแบบเป็นส่วนต่อเติมส่วนตั้งผนวกเข้ากับระบบทุนนิยมอยู่เรื่อยไป วิธีมองเช่นนี้เป็นการเหมารวมสองระบบเข้าด้วยกันภาพเศรษฐกิจของประเทศในลักษณะรวมและให้ความสำคัญน้อยแก่ระบบแห่งชุมชนเช่นนั้นจึงไม่ใช่ภาพชีวิตที่เป็นจริงของผู้คนส่วนใหญ่ของประเทศ ทั้งนี้ไม่ควรหลงไปว่าประเทศกำลังจะกลายเป็นระบบทุนที่พัฒนาแล้วในทุกส่วน ซึ่งทฤษฎีสองระบบให้แนวคิดว่าการมองเศรษฐกิจไทยแยกเป็นสองระบบก่อนแล้วจึงมองต่อไปว่าระบบทั้งสองมาติดต่อกันอย่างไร

เหตุผลการนำทฤษฎีสองระบบมาใช้ในการศึกษาเนื่องจากทั้งชุมชนวัดไร่ขิงและชุมชนวัดคอนหาวยถือเป็นตัวอย่างหนึ่งของชุมชนที่มีการปะทะปะสานกันของระบบทุนกับระบบชุมชนซึ่งสามารถใช้ทฤษฎีสองระบบเป็นแนวทางในการอธิบายได้

ระบบเศรษฐกิจทุกระบบที่มีอยู่ในโลกนี้ล้วนแล้วแต่อยู่ตรงกลางระหว่างแนวคิดที่ตรงกันข้ามกันสองแนวคิดนี้ทั้งสิ้นแล้วแต่ว่าจะเอียงไปทางไหนมากกว่ากันเท่านั้น ระบบที่เอียงไปทางวิธีแรกมากที่สุด คือ ระบบเบ็ดเตล็ดการส่วนระบบที่เอียงไปทางวิธีที่สองมากที่สุดก็คือระบบทุนนิยมระบบอื่น ๆ ที่เหลือ คือ พวกที่อยู่ตรงกลาง

ผลของการศึกษาทุนนิยม จะเห็นได้ว่าเงินเป็นตัวจักรสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมทำให้สิ่งคิงามหลาย ๆ อย่างหายไปในบ้านเมืองนี้ พ่อ แม่ พี่ น้องในครอบครัวขาดความเกื้อกูลกันทำอะไรต้องมีการแลกเปลี่ยนด้วยเงินตรา คนจำต้องดิ้นรนทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งเงินตราเพราะว่าไม่เหมาะสมกับสังคมไทยทั้งยังขาดซึ่งน้ำใจและคุณธรรม ซึ่งถือว่าเป็นความล้มเหลวของนโยบายการปกครองอย่างสิ้นเชิง

ในความแตกต่างระหว่างระบอบแนวคิดทุนนิยมและแนวคิดทุนชุมชน

แนวคิดทุนชุมชน : โดย เสรี พงศ์พิศ (ฐานคิด 2548 : 121 – 130)

ทุนที่เป็นเงิน ทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ และป่า

ทุนที่เป็นผลผลิต ทุนความรู้ ภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรม ความเป็นเครือญาติ

จุดแข็งของชุมชน มี 3 ประการ

ประการที่หนึ่ง ความหลากหลายทางชีวภาพ มีป่า ดิน น้ำ และธรรมชาติที่มีคุณค่าต่อชีวิต เป็นอาหาร เป็นยา มีมูลค่าในตัวแต่คนรุ่นใหม่เรียกว่า วัชพืช ซึ่งเป็นสมุนไพรมีคุณค่าทางยา เช่น เห็ดหูหนู เหง้าคา และเหง้าแพรก เป็นต้น

ประการที่สอง ภูมิปัญญาท้องถิ่น การดูแลแม่น้ำ ภูเขา คลอง ฝายกั้นน้ำ กังหันลม หัตถกรรม เครื่องจักรสาน ปลูกสวนครัวเป็นรั้วบ้าน เช่น ผักชะอม ต้นแคและต้นผักหวานต่าง ๆ เป็นทั้งรั้วบ้านและอาหารซึ่งสามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น

ประการที่สาม เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างคนยังมีเครือข่ายในเชิงธุรกิจร่วมกันจัดทรัพยากรผลผลิตต่าง ๆ แบ่งปันกันบริโภคจึงไม่ทำให้เกิดผลผลิตล้นตลาด

สรุป ทุนของชุมชนเข้มแข็งอยู่ได้ เพราะทุนทรัพยากรธรรมชาติทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคมการทำให้ธุรกิจชุมชนมั่นคงยั่งยืน โดยมีโครงสร้างและนโยบายแบบบูรณาการความคิดประสานพลัง (Synergy) ผลจะเกิดสิ่งที่มีมั่นคงยั่งยืนในสังคมไทยมากขึ้น ถ้าคนไทยไม่ปรับฐานความคิดแบบ “เงินนำหน้า ปัญญาตามหลัง” สังคมไทยย่อมพัฒนาให้คนในชาติมีความสุขหรือมีวิถีชีวิตที่เข้มแข็งอยู่เย็นเป็นสุขไม่ได้ตามแผนนโยบายของชาติ

ตามแนวคิดของ : ดร. ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2547)

สาเหตุที่เป็นข้อถกเถียงเนื่องจากทฤษฎีเสรีสุดขั้ว (New Right) ที่นำทฤษฎีการพัฒนากระแสหลักมาเป็นองค์ความรู้ ในการพัฒนาใช้ไปทั่วโลก ซึ่งเป็นทฤษฎีเดียวที่จะพาโลกที่สามหลุดพ้นจากความล้าหลังและความยากจนไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองแบบตะวันตกแต่ผลที่เกิดขึ้นในช่วง 50 ปี เกิดความเจริญ สำหรับคนบางกลุ่มและความหายนะสำหรับคนส่วนใหญ่ของสังคม

รวมทั้งความพินาศของระบบนิเวศและธรรมชาติ การล่มสลายของวัฒนธรรมชุมชนและเศรษฐกิจ
ท้องถิ่นในประเทศที่กำลังพัฒนา

ในยุคสมัยการปกครองด้วยระบบประชาธิปไตยในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมลักษณะที่สำคัญ
คือ การมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนบุคคลเป็นปัจจัยที่สำคัญ ซึ่งหมายความว่ารวมถึงการอนุญาตให้
เอกชนสามารถถือครองทรัพย์สินได้มากเท่าที่จะหามาได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย

ลัทธิทุนนิยมสนับสนุนให้มีการแข่งขันเสรีซึ่งจะทำให้ผู้ขายเสนอราคาที่เหมาะสมที่สุด
ด้วยศักยภาพการผลิตที่ดีที่สุด คนที่ไม่เหมาะสมกับการผลิตประเภทนั้นๆ จะถูกกันออกจากตลาด
และเหลือแต่ผู้ผลิตที่มีประสิทธิภาพที่มีทุนและอำนาจเหนือกว่าระบบเศรษฐกิจตลาด อนุญาตให้
เอกชนสามารถลงทุนในการผลิตหรือใช้จ่ายเงิน เพื่อหาซื้อสินค้าและบริการได้ตามความสามารถ
โดยไม่มีกฎระเบียบหรือข้อบังคับจากรัฐบาลในที่สุดจะทำให้ราคาของสินค้าและบริการอยู่ในจุด
สมดุล คือ จุดที่ผู้ซื้อและผู้ผลิตมีความเห็นตรงกันว่าราคาอยู่ในช่วงที่เหมาะสม การบริหารใน
ระบบทุนนิยมต้องการอิสระในการบริหารงานโดยปราศจากการแทรกแซงของรัฐบาล

มหาตมะ คานธี เคยกล่าวเอาไว้ว่า "จงเปิดหน้าต่างเพื่อรับสายลม แต่อย่าให้สายลมพัดพา
เอาอะไรในห้องออกไป" หมายความว่าอินเดียนั้น ควรเปิดรับสิ่งใหม่ ๆ จากภายนอกที่มีประโยชน์
เข้ามาในอินเดีย โดยปรับประยุกต์ ไม่ใช่กวาดเหมาเอามาหมดแต่ขณะเดียวกันก็ต้องไม่ทำลาย
หรือลืมนคุณค่าดั้งเดิมดี ๆ ที่อินเดียมีอยู่แต่ไม่แน่ใจนักว่าผู้นำบางประเทศ ที่บูชา "ทุนนิยม" จะเข้าใจ
สิ่งที่มหาตมะ คานธี กล่าวหรือไม่

ปราชญ์อินเดีย ก็เคยพูดอีกว่าการ "กำจัดความรวย" คือ วิธีแก้ปัญหาคาความจนได้ดีที่สุด
เพราะความโลภอยากรวยจนล้นเกินทำให้คนเรากอบโกยทุกอย่างมาจากคนอื่นนำมากองไว้ที่เราทั้ง
เงินทองและทรัพยากรธรรมชาติ บางทีถ้าผู้นำบางประเทศได้ยินประโยคนี้อาจเปลี่ยนใจล้มเลิก
นโยบายขจัดความจนให้หมดไปในเวลาเท่านั้น เท่านั้นปีก็เป็นไปได้

ยังไม่มียุคใด ที่นักการเมืองสามารถทำให้คนไทยไม่เกิดความรู้สึกกลัวตามว่าการมีเงิน เป็นสิ่งสำคัญที่สุด ขณะเดียวกันก็ชักชวนให้สังคมที่พูดถึงเรื่องจริยธรรม คุณธรรมหรืออุดมการณ์ ทั้งที่สิ่งนี้เองที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ทั่วไป นับว่าเป็นสังคมที่พึงควรตระหนักมากขึ้นระบบ "ทุนนิยม" ที่กำลังครอบงอมโลกส่วนใหญ่อยู่ในขณะนี้แท้จริงแล้วมีต้นกำเนิดมาจาก "จริยธรรม โปรเตสแตนต์" (Protestant Ethic) ในช่วงศตวรรษที่ 16 ในประเทศตะวันตก ที่มีการปรับเปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับการทำงานของมนุษย์ นั่นก็คือ เห็นว่ามนุษย์ต้องรับใช้และตอบแทนพระเจ้าด้วยการทำงาน หัวใจของระบบทุนนิยมต้องขยันหมั่นเพียรในการทำงานหนักและการตรงต่อเวลา หลักนี้จึงกลายเป็น "วัฒนธรรม" ในการทำงานของโลกตะวันตก คือยุโรปรวมทั้งสหรัฐอเมริกาตั้งแต่นั้นมา

เศรษฐศาสตร์คลาสสิก (Classical Political Economy)

มาจากการพัฒนาการทางความคิดของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติจะพัฒนาเศรษฐศาสตร์ให้เป็นศาสตร์ทางสังคมศาสตร์ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับวิทยาศาสตร์ให้มากที่สุดระบบ โรงงาน (Factory System) ที่ใช้เครื่องจักรและทุนเริ่มเข้ามาแทนการผลิตในครัวเรือนแบบเก่าพันธุการศาสนาและประเพณีแบบดั้งเดิม (Religious and Customary Rules) แทนด้วยการให้ความสำคัญกับมนุษย์ในสถานะและบทบาทของปัจเจกบุคคล (Individual) แนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์ในยุคนี้เริ่มจาก Adam Smith (ค.ศ. 1723-1790) นักเศรษฐศาสตร์ชาวสก็อต ในหนังสือชื่อ "An Inquiry Into The Nature And Causes Of The Wealth Of Nations" (1776) ที่เริ่มต้นการพิจารณาด้วยการให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลแต่ละบุคคลในทางเศรษฐกิจการรวมปัจเจกบุคคลแต่ละบุคคลในสังคมเข้าด้วยกัน (Collection of individual) ผู้ที่มีเหตุผลในการตัดสินใจที่จะกระทำการใด ๆ ในทางเศรษฐกิจมีแรงจูงใจของการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนบุคคลแต่ละคนเป็นหลัก ภายใต้การผลักดันของมือที่มองไม่เห็น (Invisible Hand) จะทำให้สังคมได้รับผลประโยชน์สูงสุดพร้อมกันไปด้วย สมัชชามีความเชื่อในกฎที่ดำเนินไปเอง โดยทันทีและแน่นอนเหมือนกฎธรรมชาติที่จะนำไปสู่การสร้างความกลมกลืนกันในสังคม (Harmony)

ระบบเศรษฐกิจนั้นดำเนินไปเองตามกลไกธรรมชาติของตลาดที่มีความสมบูรณ์ภายใต้ปรัชญาของ "Laissez Faire , Laissez Passer" เศรษฐกิจแบบเสรีนี้รับใช้ปัจเจกชนตอบสนองความต้องการของตนในการบริโภคการวิเคราะห์มูลค่าของสินค้าผ่านแรงงาน (Labor Theory Of Value) เข้าใจว่ารากฐานของความมั่นคงมีผลมาจากแรงงานมนุษย์ มีการนำเอาแรงงานที่ใช้ในการผลิตมา กำหนดมูลค่าสินค้าการวิเคราะห์แบบนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งขึ้นในสังคมระหว่างนายจ้างและแรงงานแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างกัน สำหรับสมัชแล้วความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้เป็นเพียงสิ่งที่เกิดขึ้นชั่วคราวเท่านั้น ไม่ใช่ลักษณะที่แท้จริงของระบบเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจคลาสสิกได้เริ่มประสบปัญหาต่าง ๆ นั่นคือ กลไกอัตโนมัติของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมแบบเสรี (กลไกตลาด) ที่ไม่ให้รัฐเข้าไปแทรกแซงอันเป็นหลักสำคัญที่ไม่สามารถทำงานได้ผล “มือที่มองไม่เห็น” ไม่สามารถผลักดันให้เกิดความกลมกลืนและสร้างเสถียรภาพให้กับระบบเศรษฐกิจเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจขึ้นเป็นระยะ ๆ ในขณะเดียวกันกับที่ภาพของความกลมกลืนในสังคมนั้นถูกทำลายลงด้วยสภาพของความเป็นจริงอันครอบคลุมไปด้วยความขัดแย้งอันรุนแรงของสังคมทุนนิยมอุตสาหกรรมขั้นต้น นายทุน(นายจ้าง)กับแรงงานเข้มแข็งขึ้นจากการชูครีคเพื่อสะสมทุนขั้นต้นของนายทุนความทุกข์ยากของมวลชน (แรงงาน) ซึ่งเป็นผู้แบกรับต้นทุนทางสังคม (Social Costs) ในการขับเคลื่อนพลังทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมให้สามารถก้าวไปข้างหน้า

ทฤษฎีความทันสมัย

ประเทศโลกที่สามถูกนิยามว่าคือพัฒนา จากเกณฑ์การวัด (Income criterion) ประเทศใดมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่ำกว่า 500 เหรียญสหรัฐต่อปี โดยเฉลี่ยประเทศคือพัฒนาจึงถูกวางรากฐานความคิดนำไปสู่ความทันสมัย (Modernization) และการพัฒนาโดยการพัฒนาอุตสาหกรรม (Industrialization) โดยปราศจากยุโรปเป็นแม่แบบนำทางให้ประเทศคือพัฒนาเป็นต้นแบบ

โบเคมีความคิดเห็นว่าในประเทศแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีการปะทะกันของระบบสังคมสองระบบที่แตกต่างกันมากอยู่ต่างลำดับขั้นของการพัฒนาระบบทุนนิยมตะวันตกปะทะกับระบบก่อนทุนนิยม โดยไม่สามารถทำลายหรือคุกคามระบบก่อนทุนนิยมได้สภาวะมีสองระบบไม่ใช่สภาวะชั่วคราวที่เกิดจากการเข้ามาต่อต้านกันใกล้ขึ้นของระบบตะวันตกแต่เป็นสภาวะที่ดำรงอยู่ตลอดไป ระบบก่อนทุนนิยมเป็นระบบที่มีกำเนิดของตัวเองเป็นตัวของตัวเองอยู่ก่อนแล้ว คือ ระบบเศรษฐกิจหมู่บ้านระบบเศรษฐกิจหมู่บ้านนี้ปรากฏในประเทศเช่นอินเดีย จีน ญี่ปุ่นและรัสเซีย ไม่ใช่ปรากฏในประเทศอาณานิคม ระบบเศรษฐกิจหมู่บ้านมีความต้องการจำกัดผลิตเพื่อเลี้ยงชีพครอบครัวเป็นหน่วยการผลิตการแลกเปลี่ยนมีจำกัด ไม่มีจิตใจค้ากำไรหรืออยากแข่งขันหรือทำธุรกิจหรือสะสมทุนหรือทำอุตสาหกรรมด้วยเครื่องจักร วัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจถูกควบคุมปรับเปลี่ยนด้วยศาสนาจริยธรรมและประเพณีเป็นวงเขตเศรษฐกิจที่เป็นโลกของตัวเองที่ระบบทุนไม่อาจทำให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีและการพัฒนาเศรษฐกิจได้ ณ ประเทศเหล่านี้ระบบทุนไม่สามารถทำหน้าที่บูรณาการให้ประเทศมีระบบเศรษฐกิจเพียงระบบเดียว คือ เป็นระบบทุนทุกส่วนอย่างที่ได้ทำสำเร็จในประเทศตะวันตก การติดต่อกับระบบทุนจะยิ่งทำให้ระบบเศรษฐกิจหมู่บ้านบริโภคมมากขึ้นเกิดมีหนี้สิน ขณะเดียวกันจำนวนประชากรในหมู่บ้านก็เพิ่มขึ้นรวดเร็วปัญหาประชากรที่มัลทิสระบูเดือนไว้จะเกิดขึ้น

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาดำรงงานวิจัย เรื่อง เศรษฐกิจชุมชนและธุรกิจชุมชน ท่ามกลางแวดล้อมของระบบทุนนิยม ซึ่งมีเอกสารวิชาการจำนวนมากได้แสดงหลักฐานและบทความทางวิชาการในเรื่องความแตกต่างของเศรษฐกิจชุมชนดำรงอยู่ได้คู่ขนานกับระบบทุนนิยมที่โอบล้อมเข้ามาของนำผลการศึกษาทางวิชาการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องนำเสนอไว้ ดังนี้

ผู้วิจัยได้ลงไปศึกษาข้อมูลกับประชาชนและองค์กรท้องถิ่น พบว่า ภาครัฐแก้ปัญหาเศรษฐกิจในแนวทางวิถีชีวิตที่ขัดแย้งกับความเป็นจริงของสังคมไทย โดยเฉพาะในชุมชนชนบทที่รับเอาระบบทุนนิยมจากวิถีสังการของการรวมศูนย์กลางอำนาจสร้างปัญหาอย่างยิ่งในระบบครอบครัวขัดแย้งกับวิถีชีวิตสังคมชนบทมากขึ้น แม้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8-10 จะมีบทสรุปให้คนเป็นศูนย์กลางพัฒนาของชุมชนก็ตาม

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2525: 47-83) ในวัฒนธรรมกับวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์ เรื่องเศรษฐกิจของกลุ่มแม่น้ำท่าจีนเป็นเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเอง โดยผลผลิตในชุมชนในครอบครัวยังคงผลิตของใช้จำเป็นใช้เองใช้ทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งอาหารในชีวิตประจำวัน เศรษฐกิจการค้ากับต่างประเทศในสมัยนี้ จึงไม่กระทบต่อคนส่วนใหญ่ที่อาศัยในกลุ่มแม่น้ำท่าจีนแต่ก่อให้เกิดสภาพของการผลิต เพื่อการค้าได้ก่อตัวซ้อนขึ้นมาในโครงสร้างเศรษฐกิจแบบพอเลี้ยงชีพที่เพียงพอเลี้ยงตนเอง

นฤต ชมพูนิช (2545) เกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนกลุ่มแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดนครปฐม ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอที่กระแสน้ำไหลผ่าน คือ อำเภอบางเลน อำเภอนครชัยศรีและอำเภอสสามพราน พบว่าแม้จะมีการขยายตัวของธุรกิจเพิ่มขึ้นจำนวนมากแต่ชุมชนต่าง ๆ ที่ศึกษานั้น ยังคงรักษาอัตลักษณ์ไว้อย่างคงทนในระบบยึดโยงกับศาสนาที่เชื่อมความสัมพันธ์คนในชุมชนไว้อย่างเหนียวแน่นยาวนานมากกว่าศตวรรษฐานข้อมูลสำคัญของการศึกษาค้นนี้ เนื่องจาก ศึกษาในพื้นที่ที่สามารถเทียบเคียงกันได้ การศึกษาค้นนี้ต้องการที่จะตรวจสอบว่าในปัจจุบันสภาพของชุมชนยังเป็นดังที่นฤต ชมพูนิชศึกษาไว้

เสาวภา พรศิริพงษ์ (2546 : 118-123) ในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง ชุมชนแม่น้ำนครชัยศรี เรื่องวิถีชีวิตผูกติดกับสายน้ำของตลาดวัดไร่จิงและตลาดริมน้ำดอนหวาย ทั้งสองแห่งเป็นตลาดสำคัญในด้านเศรษฐกิจมาตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2490 เป็นตลาดริมน้ำเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้าจำนวนมากมาของชาวไร่ชาวนามีเรือสินค้ามาจากกรุงเทพฯ นำสินค้า ประเภทเสื้อผ้า เครื่องมือทำเกษตร โดยพ่อค้าชาวจีนขายอุปกรณ์ก่อสร้างและขายอาหารในบ้านพักอาศัยเป็นชีวิตมีความสุขกับการค้าขายในชุมชน ตลาดเริ่มเสื่อมโทรมในยุคหลัง พ.ศ. 2500 ช่วงแผนพัฒนาของ

สหประชาชาติ (Development Decade ช่วงปี 2503-2513)ปรับปรุงเครือข่ายนำที่ดินมาทำถนนจัดการเพิ่มผลผลิตโดยการนำทุนนิยมเข้ามาเปลี่ยนชุมชนการเกษตรเป็นโรงงานอุตสาหกรรมโรงงานเข้ามาในพื้นที่ 1,318 โรงงาน (กรมโรงงาน 2549) เสียพื้นที่ดินจำนวน 9,560 ไร่ (สำนักงานที่ดินนครปฐม) เฉพาะในอำเภอสามพราน ผลต่อมาเกิดวิกฤตในปี 2540 ตลาดทั้งสองแห่งที่เขยิบเขาและเขาคำลิ่งซ็อกก็ได้กลับมาเจริญรุ่งเรืองอีกครั้ง จากแรงงานที่ถูกคูดไปเข้าโรงงานกลับมาสู่ชุมชนเช่นเดิมกลับมาเป็นผู้ประกอบธุรกิจการค้าบริการและทำสวนครัวในบริเวณบ้านและที่ดินของตน

นันทิยา หุตานูวัตร (2541) เกี่ยวกับประสบการณ์และบทเรียนของธุรกิจชุมชนกรณี โรงสีข้าวชมรมรักษัธรรมชาติกุ่มเกษตรกรทำนา นาโไล่ อำเภออุตุขุม จังหวัดยโสธร (นันทิยา หุตานูวัตร, 2541) พบว่าฐานชุมชนที่แข็งแกร่ง 5 ฐาน คือ ศาสนา วัฒนธรรม สมณะ (การพึ่งตนเอง) การทำงานเพื่อส่วนรวมและประสบการณ์การทำงานเป็นกลุ่มนั้นเป็นปัจจัยที่ทำให้ธุรกิจชุมชนประสบความสำเร็จ อันรวมไปถึงความสำเร็จในแง่ที่สามารถปรับตัวภายใต้กระแสเศรษฐกิจทุนนิยมได้ ซึ่งเป็นฐานที่สำคัญของการศึกษาคั้งนี้เนื่องจากช่วยบ่งชี้ถึงปัจจัยสำคัญที่เอื้อหนุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในการศึกษาคั้งนี้จะต้องตระหนัก โดยเฉพาะประเด็นที่ชุมชนจะต้องมีและสร้างฐานของชุมชนที่แข็งแกร่งทั้งในด้านศาสนา และวัฒนธรรม การพึ่งตนเองการทำงานเพื่อส่วนรวมและการทำงานเป็นกลุ่ม

อลิศา เขยประเสริฐและพรทิพย์ รังสฤษฏ์ภูฒินกุล การศึกษาชุมชนพึ่งตนเองกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแบบยั่งยืนกรณีจังหวัดลำปาง ซึ่งมุ่งศึกษาปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่มีผลต่อการพึ่งพาตนเองของชุมชนและปัจจัยตัวกำหนดต่าง ๆ ที่มีผลต่อระดับการพึ่งพาตนเองของชุมชน โดยอาศัยแนวคิดจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบและสุมตัวอย่างจากชุมชนระดับหมู่บ้านแบบเฉพาะเจาะจง 3 อำเภอในจังหวัดลำปางที่มีระดับการพึ่งพาตนเอง 3 ระดับได้แก่ (1) กลุ่มชุมชนที่พึ่งตนเองได้ (2) กลุ่มชุมชนที่พอจะพึ่งพาตนเองได้ และ (3) กลุ่มชุมชนที่พึ่งพาตนเองไม่ได้เลย เพื่อเปรียบเทียบถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการพึ่งพาตนเองของแต่ละกลุ่ม พบว่าการพึ่งพาตนเองของชุมชนได้นั้นจะต้องมีภูมิปัญญาและผู้นำเข้าไปมีส่วนร่วมในขบวนการของชุมชน ซึ่งเป็นฐานที่สำคัญของการศึกษาคั้งนี้ เนื่องจากช่วยบ่งชี้ถึงปัจจัยที่สำคัญที่เอื้อหนุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่การศึกษาคั้งนี้จะต้องตระหนัก โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นวัฒนธรรมและบทบาทของผู้นำในชุมชน

สุนันทา โชติกเสถียร (2545) เกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนการเกษตรพึ่งตนเองด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านในชุมชนคลองผู้ใหญ่ปลื้มหรือชุมชนเกษตรรุ่งเรืองทรัพย์ พบว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นปัจจัยที่สามารถก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองได้ ซึ่งช่วยบ่งชี้ถึงปัจจัยที่การศึกษาคั้งนี้จะต้องตระหนัก กล่าวคือ การมีส่วนร่วมและภูมิปัญญาชาวบ้านนั่นเอง

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐและพิทยา ว่องกุล (2545) เกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเห็นว่าเงื่อนไขสำคัญที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้ท่ามกลางความแปรปรวนและการครอบงำของกระแสโลกาภิวัตน์และอเมริกาภิวัตน์นั้น คือ เศรษฐกิจฐานราก เนื่องจาก การถูกครอบงำทางเศรษฐกิจและการพึ่งพาดตลาดภายนอกมากเกินไปจะส่งผลกระทบต่อการผลิตและวิถีชีวิตของชุมชนหนึ่ง แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจให้ทันสมัยโดยการละทิ้งพื้นฐานและภูมิปัญญาเดิมของชุมชนแม้จะทำให้เห็นความเติบโตทันตาแต่ผลด้านลบก็เกิดขึ้นเคียงคู่กันไป โดยเฉพาะการก่อให้เกิดความขัดแย้งและการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างคนในชุมชนและนอกชุมชน ดังนั้นเพื่อหลีกเลี่ยงแรงกดดันจากการถูกครอบงำของกระแสโลกาภิวัตน์และอเมริกาภิวัตน์ชุมชนจะต้องพยายามพึ่งตนเองซึ่งวิสาหกิจชุมชนนั้นสามารถหนุนสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองขึ้นมาได้ด้วยเหตุนี้จึงถือเป็นทางออกที่เหมาะสมของยุคสมัยจากข้อสรุปของการวิจัยดังกล่าวช่วยตอบข้อว่าฐานคิดของการศึกษาในครั้งนี้ถูกต้อง กล่าวคือ การศึกษาในครั้งนี้เชื่อเช่นกันว่าการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นคำตอบของการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของชุมชนในยุคปัจจุบัน

พอพันธ์ อุทยานนท์ (2546) เกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคกลาง พบว่าการขยายตัวของทุนนิยมในภาคกลางเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางเห็นได้จากการกระจายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมไปสู่ภาคกลางจำนวนมากและการเพิ่มขึ้นของการท่องเที่ยวและภาคบริการ ซึ่งชักนำให้ครอบครัวเกษตรกรขยายขนาดของการผลิตมากขึ้น อย่างไรก็ตามสัดส่วนของผู้ทำงานประเภทธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้างและช่วยธุรกิจในครัวเรือน โดยไม่ได้รับค่าจ้างยังคงอยู่ในระดับสูงและแม้จะมีการอพยพแรงงานคนหนุ่มสาวออกจากหมู่บ้านไปทำงานภาคอุตสาหกรรมและบริการจำนวนมากแต่ก็มีได้ทำลาย “ผู้ผลิตรายย่อย” ในหมู่บ้านให้หมดไป กล่าวคือ ผู้ผลิตรายย่อยยังคงอยู่ในระบบการผลิตและเป็นพลังแรงงานสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชนบทจากเศรษฐกิจครัวเรือนสู่ผู้ประกอบการรายย่อยที่ประกอบกิจการส่วนตัว โดยไม่มีลูกจ้างและใช้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สั่งสมมาเป็นปัจจัยการผลิต เช่น เครื่องจักรสาน สินค้า OTOP เป็นต้น ซึ่งข้อค้นพบนี้สามารถช่วยให้การศึกษาในครั้งนี้เข้าใจพื้นฐานของการปรับตัวของชุมชนหมู่บ้านภาคกลางในภาพรวมได้ดียิ่งขึ้น อันจะทำให้การศึกษาเฉพาะพื้นที่ชุมชนวัดไร่จิงและวัดคอนหาวยในจังหวัดนครปฐมเป็นการไปเสริมเติมต่อการศึกษาศึกษาของพอพันธ์ อุทยานนท์

ภมรรัตน์ สุธรรม (2546) เกี่ยวกับพลวัตชุมชนกับการพึ่งตนเองในภาคตะวันตก พบว่า ชาวบ้านมีความรู้สึกและมีความสำนึกว่ารัฐและทุนเป็นสิ่งแปลกปลอมและด้วยความหนักและล่าช้าของการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนทำให้ระบบดังกล่าวไม่เปลี่ยนแปลงร่างพรากหายไปเป็นระบบทุน กล่าวคือ สามารถดำรงอยู่เป็นอีกระบบเศรษฐกิจหนึ่งคู่ขนานกับระบบเศรษฐกิจทุนตามแนวทางในการอธิบายของทฤษฎีเศรษฐกิจสองระบบ อนึ่ง เหตุผลที่สำคัญนั้นเป็นเพราะว่าชุมชนในภาคตะวันตกใช้ที่ดินน้อยแต่ใช้แรงงานเข้มข้นเป็นผู้ผลิตเล็กอิสระมุ่งขายสินค้ามิใช่มุ่งขายแรงงาน รวมทั้งเป็นระบบเศรษฐกิจครอบครัวและมีการพึ่งพาซึ่งกันและกันตลอดจนพึ่งพาตนเอง ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวเป็นภาพสะท้อนความสามารถในการอธิบายของทฤษฎีเศรษฐกิจสองระบบได้เป็นอย่างดีและอย่างชัดเจนเพิ่มความเชื่อมั่นให้กับการศึกษาในครั้งนี้ในการเลือกใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจสองระบบเป็นฐานในการอธิบายประเด็นที่ศึกษา

ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ (2546) เกี่ยวกับเศรษฐกิจและสวัสดิการของชุมชน โดยศึกษาชุมชนในภาคเหนือ พบว่า ชุมชนในภาคเหนือที่เลือกศึกษานั้นมีโครงสร้างเศรษฐกิจและสวัสดิการส่วนบนและส่วนล่างแยกกันอยู่ โดยที่โครงสร้างส่วนบนนั้นเป็นโครงสร้างที่ยึดโยงด้วยความสัมพันธ์แบบเป็นทางการ กล่าวคือ ด้วยอำนาจรัฐในขณะที่โครงสร้างส่วนล่างเป็นโครงสร้างที่ยึดโยงด้วยความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ กล่าวคือ นอกอำนาจรัฐ กระนั้นก็ดียังมีส่วนที่เชื่อมต่อกันอยู่ด้วย นั่นคือ ส่วนที่ยึดโยงด้วยความสัมพันธ์แบบกึ่งทางการและไม่เป็นทางการ เช่น สหกรณ์และกลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวมีฐานในการอธิบายใกล้เคียงกับทฤษฎีเศรษฐกิจสองระบบหากแต่ได้ขยายความกว้างและความลึกของทฤษฎี กล่าวคือ นอกจากจะให้ภาพว่าระบบเศรษฐกิจมีสองระบบคู่ขนานกันแล้ว ยังให้ภาพว่าระบบสวัสดิการก็มีสองระบบคู่ขนานกันเช่นเดียวกันและที่น่าสนใจยิ่งกว่านั้นก็คือนอกจากจะให้ภาพว่าระบบเศรษฐกิจมีสองระบบคู่ขนานกันแล้วยังให้ภาพว่าในความคู่ขนานกันนั้นมันได้แยกออกเป็น โครงสร้างส่วนบนและโครงสร้างส่วนล่าง โดยมีส่วนที่เหลื่อมซ้อนกันอยู่อีกด้วยซึ่งข้อค้นพบนี้ช่วยให้การศึกษาในครั้งนี้ได้เห็นตัวอย่างของการขยายพลังในการอธิบายของทฤษฎีเศรษฐกิจสองระบบที่การศึกษาครั้งนี้เลือกใช้เป็นการศึกษาออกไปทั้งในมิติความกว้างและความลึกทำให้ทฤษฎีมีรายละเอียดและมิติหรือความซับซ้อนที่เพิ่มมากขึ้น

ปิยะพงษ์ นุชบงก (2549) เกี่ยวกับการปรับตัวของชุมชนภายใต้ยุคการค้าเสรี โดยศึกษาชุมชนปลูกหอมแดงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่าเงื่อนไขหรือปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้ชุมชนสามารถปรับตัวภายใต้ยุคการค้าเสรีหรือยุคที่โลกาภิวัตน์และกระแสเสรีนิยมใหม่ (Neo-liberalism)

ครอบงำโลกนั้นก็คือการเพิ่มการพึ่งตนเองของชุมชนให้มากขึ้นหรือการลดระดับ การพึ่งพาภายนอกของชุมชนลง อาทิ เน้นแสวงหาปัจจัยการผลิตในชุมชนเองและเน้นพึ่งพาดตลาดชุมชนเป็นหลัก ซึ่งจะสามารถลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาดตลาดโลกที่ผันผวนได้ นอกจากนี้การศึกษาของปิยะพงษ์ บุษบงก์ ยังพบว่าวิถีการผลิตและการตลาดของชุมชนมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งจากที่เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จของนโยบายการเกษตรต่างๆที่ดำเนินการในพื้นที่ ดังนั้นชุมชนจะต้องสร้างและรักษาวิถีการผลิตและการตลาดของชุมชนเองพร้อมกันนั้นภาครัฐก็จะต้องให้ความสำคัญกับวิถีการผลิตและการตลาดของชุมชน โดยการกำหนดนโยบายที่คำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละพื้นที่ที่คู่ขนานกับนโยบายแบบเหมารวม ซึ่งข้อค้นพบของปิยะพงษ์ บุษบงก์นี้เป็นฐานที่สำคัญของการศึกษาในครั้งนี้ในแง่ที่ช่วยบ่งชี้ถึงเงื่อนไขหรือปัจจัยที่สำคัญที่เอื้อหนุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่การศึกษาครั้งนี้จะต้องตระหนัก โดยเฉพาะการเพิ่มการพึ่งตนเองของชุมชนให้มากขึ้นหรือการลดระดับการพึ่งพาภายนอกของชุมชนลงรวมถึงการสร้างและรักษาวิถีการผลิตและการตลาดของชุมชนเอง

พรรณิ บัวเล็ก (2546) การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย : บทสำรวจความรู้ หน้า 108-119 สาเหตุแห่งการคืบพัฒนาของอุตสาหกรรมสมัยใหม่ในประเทศไทยเพราะขาดกระฎุมพีอิสระชาดผู้ที่จะพัฒนาการค้า เพราะชนชั้นในไทย คือ นายทุน ข้าราชการและนายทุน นายหน้าจุกมุงหมาย คือ กำไรไม่ใช่การพัฒนาเดี่ยวเพียงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางธุรกิจการเงินและการค้ากับพ่อค้าท้องถิ่น เป็นเพียงเครื่องมือทรพยากรส่งออกไม่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการผลิตพื้นฐานในโครงสร้างเศรษฐกิจไทยในค.ศ. 1929-1930 เมื่อเกิดเศรษฐกิจโลกตกต่ำจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับระบบเศรษฐกิจในประเทศไทย

ยุคโลกาภิวัตน์เข้าสู่ประเทศต่าง ๆ เกิดวิกฤตเศรษฐกิจทั่วโลก (1930 Black Monday) ประเทศไทยเกิดวิกฤตปัญหาขาดแคลนน้ำมันธุรกิจในประเทศไทยมีปัญหาด้านพลังงานและการเงินเช่นประเทศอื่น ๆ เศรษฐกิจเกิดล่มสลายมีหนี้สินมากมายในจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นจาก 18 ล้านคน เป็น 63 ล้านคน (1930-2007 สำนักงานประชากรศาสตร์) คนชนบทเดินทางเข้ามาประท้วงรัฐบาล สาเหตุคือผลผลิตทางเกษตรราคาตกต่ำแบบยั่งยืนอันเป็นผลลัพธ์ของระบบทุนนิยม เข้ามายึดที่ดิน น้ำและป่า ประชาชนผู้อาศัยในชุมชนถูกดูดไปเป็นแรงงานเกิดการผลิตจำนวนมาก (Mass product) เมื่อผลผลิตล้นตลาดสินค้าขายไม่ได้คนงานถูกให้ออกจากการจ้างงานเป็นระบบพลวัตของทุนนิยม

สังคิต พิริยะรังสรรค์ (2536) แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองเป็นเรื่องแลกเปลี่ยนในตลาด โดยไม่ปฏิเสธเรื่องการค้าเพราะเหตุผลในปัจจุบันการทำพืชเชิงเศรษฐกิจเดี่ยวมุ่งเฉพาะกลไกราคาถูกกำหนดจากตลาดราคาพืชผลและปัจจัยผลผลิตถูกกดราคาให้ตกต่ำ เป็นเหตุให้ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ในอนาคตในด้านการผลิตพืชเชิงเดี่ยวอีกต่อไป

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและธุรกิจชุมชน มิได้ปฏิเสธ “ลัทธิปัจเจกชนนิยม” ของเศรษฐกิจระบบตลาดจากแรงจูงใจในการผลิตของปัจเจกชน ข้อแตกต่างที่มีความชัดเจนระหว่างเศรษฐกิจชุมชน เน้นการรวมกลุ่มของคนในชุมชนหมู่บ้านและตำบลในการมีส่วนร่วมแต่เศรษฐศาสตร์กระแสโลกาภิวัตน์ไม่ให้ความสำคัญกับระดับชุมชนท้องถิ่น ให้บทบาทกับการรวมกลุ่มของพ่อค้าและสภาอุตสาหกรรมในเมือง

ข้อดีของเศรษฐกิจชุมชนเป็นการศึกษาเพื่อก้าวพัฒนาจากระดับการผลิต เพื่อยังชีพไปสู่การแลกเปลี่ยนในการเป็นผู้ประกอบการทางธุรกิจด้วยตนเอง

วิธีศึกษาแนวความคิด ตลอดจนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินธุรกิจชุมชน จะเห็นได้ว่า ปัจจัยที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกันมีปัจจัยต่าง ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ วัฒนธรรม ภูมิหลังของชุมชน คุณลักษณะโครงสร้างของเศรษฐกิจชุมชนการดำเนินธุรกิจและโครงสร้างทางสังคม ในการศึกษาครั้งนี้อาจจะเป็นผลนำไปสู่ความสำเร็จในการปฏิบัติงานชุมชนโอกาสต่อไปได้เป็นอย่างดี เป็นการวางรากฐานและส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจผู้ประกอบการธุรกิจรายเล็กแบบยั่งยืน เป็นการสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลในยุคแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแผนที่ 10 (2549 - 2553) มุ่งพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็ง และประชาชนอยู่ดีมีสุข

สรุปได้ว่างานวิจัยที่นำเสนอในข้างต้น มีคุณูปการต่อการศึกษาในครั้งนี้ คือ

1. เพื่อทราบว่าการศึกษาครั้งนี้มีประเด็นใดเป็นประเด็นเดียวกันหรือใกล้เคียง กล่าวคือ ส่วนใดที่ซ้ำซ้อนและส่วนใดที่สามารถเสริมเติมต่อการศึกษามีอยู่ก่อนได้
2. เพื่อเสนอแนวคิดฐานคติของการศึกษาในครั้งนี้ถูกต้อง โดยการศึกษาในครั้งนี้เชื่อว่าธุรกิจรายเล็กเป็นรากฐานสร้างงาน สร้างรายได้ของชุมชนเป็นคำตอบของการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของชุมชนในยุคปัจจุบัน
3. เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในประเด็นที่ต้องการศึกษาที่เคยมีการศึกษามาแล้ว โดยเฉพาะผลการศึกษาในพื้นที่ที่ทับซ้อนกันอยู่
4. เพื่อบ่งชี้ถึงเงื่อนไขหรือปัจจัยที่สำคัญในการเกื้อหนุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่การศึกษาครั้งนี้จะต้องตระหนัก
5. เพื่อยืนยันพลังในการอธิบายของทฤษฎีเศรษฐกิจสองระบบที่การศึกษาครั้งนี้เลือกใช้ เป็นกรอบแนวคิดในการอธิบาย
6. เพื่อให้ตัวอย่างของการขยายขอบเขตในการอธิบายของทฤษฎีของงานวิจัยเพื่อมิให้เกิดการยึดติดหรือการมองทฤษฎีอย่างไม่มียืดหยุ่น ซึ่งการยึดติดและการขาดความยืดหยุ่นดังกล่าวนี้ อาจจะส่งผลให้คำอธิบายมีความคับแคบไปด้วย